

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

6)

Spreken. Lezen. Schrijven.

GELEIDELIJKE TAALOEFFENINGEN

voor de lagere Scholen

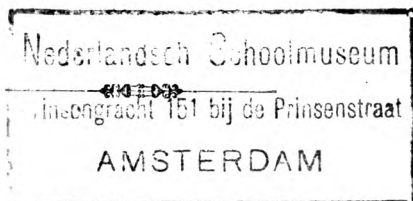
DOOR

M. J. KOENEN,

Hoofdonderwijzer te 's-Hertogenbosch.

VI.

Hoogste Klasse.

's-HERTOGENBOSCH — GEBR. MULLER.

1875.

V O O R R E D E.

Het zal wel zaak wezen bij de uitgave van het 6^e en laatste Stukje dezer serie in de eerste plaats mijn' dank te betuigen voor de belangstelling en welwillendheid, waarmede tot dusverre mijn arbeid ontvangen en beoordeeld is. De Wekker (N°. 77) en Vooruit (N°. 69) bevatt'en een goedkeurend en bemoedigend woord over de beide eerste stukjes en (N°. 28 en 33) van Ons Recht ook over het 3^e en 4^e Stukje; ik hoop, dat aan de volgende stukjes eveneens de eer eener beoordeeling zal te beurt vallen.

Zooveel mogelijk ben ik getrouw gebleven aan mijn plan: ik heb getracht laag bij den weg te blijven; het zweven in „de fijne sferen” der hoogere taalkunde — eene kwaal, waaraan naar mijne meening zoo vele taalboekjes lijden — heb ik met alle kracht vermeden. Zonder geregeld de geheele spraakleer te behandelen, heb ik al datgene gekozen, wat volgens mijne opvatting het meest dienstbaar kon zijn aan de ontwikkeling van het denken en aan de behoeften van het maatschappelijk leven; de gouden regelen der opvoeding, getoetst aan jarenlange praktische ondervinding, wezen mij den weg tot het rangschikken der leerstof. Ik vertrouw dan ook, dat men eenige oorspronkelijkheid van opvatting niet zal voorbijzien; het nauwe verband met het aanschouwelijk plaat-onderwijs; de menigte oefeningen, vooral in het 3^e en 4^e Stukje, die aan dat elementaire onderricht aansluiten en de langzame, trapsgewijze opklimming van het gehalte der opgaven, zij kunnen niet anders dan in het oog vallen. Wie soms in deze boekjes de kwestie meent opgelost te zien som de Ned. Spraakleer, met haar tal van regels en hare duizenden nuances in

het kortst bestek voor de lieve jeugd samentepersen" legge ze gerust dadelijk ter zijde; ware de titel niet een weinig zonderling geweest, ik had mijne boekjes liefst genoemd: „De Spraakleer buiten de School." Dit zij genoeg over hunne strekking en hunnen inhoud.

Ik dien in 't bijzonder iets te zeggen over hun *gebruik*.

Het eerste stukje kan vooreerst dienen als handleiding voor den onderwijzer bij het *spreken*. Voor kinderen, die eenige vordering in 't lezen hebben gemaakt, is het tevens een leesboek: zij kunnen met den onderwijzer het besproken lesje *lezen* en vervolgens, hetzij met druk-, hetzij met schrijffletters dat lesje op de lei naschrijven. Eenige weken later dient datzelfde lesje tot dictée. Zoo wordt „het Spreken, het Lezen en het Schrijven" met elkaar in verband gebracht en doorloopt het door het kind-zelf gedachte woord alle phasen. Laat ik ten overvloede mijne bedoeling met een voorbeeld ophelderen.

De Onderwijzer wil behandelen N°. 2. der Spreekoefeningen. „Wat zie ik?" Als de kinderen allen oplettend zijn, stelt hij de vraag en ieder leerling zegt op beurt een zinnetje, dat begint met: „Ik zie"; zoo gaat het de klasse twee- of driemaal rond. Na dat *spreken*, waarbij vooral gelet wordt op de uitspraak der klanken en het leggen van den klemtoon, wordt N°. 2 *gelezen*; ieder kind leest één enkel zinnetje en nu en dan wordt dit tot afwisseling in koor herhaald. Is het lesje zóo gelezen, dan wordt het afgeschreven op de lei; eenigen tijd later wordt het nog eens gegeven als dictée. —

Op die wijze worden de lesjes der beide eerste afdelingen in mijne school behandeld en ik durf zeggen met succes; de kinderen hebben er plezier in. Afd. 3., waarin het *bord*, de *lei*, het *boek*, de *bank*, de *tafel*, de *kachel*, de *kast*, het *huis*, de *kamer*, enz. enz. voorwerpen worden van bespreking en de afd. 4 en 5, die handelen over *vruchten*, *planten* en *dieren*, waarbij eene plaat van Brugsma of Van Lummel voor de klasse kan worden gehangen, zijn nog wel zoo aantrekkelijk. Het verband der beschouwing, dat bij het spreken om beurt natuurlijk verloren raakt, vinden de leerlingen terug bij het lezen: de denkbeelden, die zij zelve afzonderlijk en vrij van elkaar vormen, vinden zij in de lesjes terug, gerangschikt en in betrekking tot elkaar gegroepeerd; bij het overschrijven geven zij zich rekenschap van de klanken der gesproken en geschreven woorden. —

Ik meen door deze opheldering in ruime mate voldaan te hebben aan het verlangen der *Commissie van Boekbeoordeling* van het 1ste district van Noord-Brabant (zie „De Wekker" N°. 85) en aan de vragen van vele Onderwijzers.

De oefeningen van het 2° Stukje worden onder leiding van den onderwijzer besproken en gelezen, juist of de zinnen volledig zijn; zoo kan N°. 2 een leesboek en een denkboek samen zijn, indien de onderwijzer er vooral op let, dat de leerlingen nadenken en niet telkens dezelfde woorden geven, als: *lang, kort, breed, smal, diep, laag, mooi, groot*, enz., welke zij voor 't grijpen hebben: verscheidenheid is hier het ware. Na het bespreken en lezen worden de zinnen op de lei ingevuld.

Het 3° en 4° Stukje zijn bestemd voor de middelklasse. Als men ze met eenige aandacht doorloopt, is men spoedig bekend met hunne strekking. Evenals bij N°. 2 gaat ook hier het Spreken het Lezen vooraf; dan volgt het Schrijven. Wat de verstandsoefeningen betreft — waarop ik bijzonder de aandacht vestig — aan deze laat ik de leerlingen liever *eigen krachten* beproeven. Ik mag hier niet verzwijgen, dat ik de stof voor deze oefeningen voor het grootste gedeelte gezocht heb in de keurige schoolboeken van onze naburen, de Duitschers.

Voor de afd. 6 en 9 van N°. 3 en de afd. 2, 5 en 8 van N°. 4 kunnen de platen van Brugsma goede diensten bewijzen; op al de gestelde vragen dient een volledig antwoord, een zin, gegeven te worden.

De verschillende afdelingen dezer nummers behoeven niet voetstoots doorgewerkt te worden; in mijne school worden bijv. afd. 2 en afd. 3 uit N°. 3 tegelijkertijd behandeld: dan hebben de kinderen oefening in het vormen van het meervoud d. i. in het aanleeren van woordvormen en in het denken gedurende éene taalles; is er dan nog tijd over, zoo maken zij daarenboven eene oefening van afd. 6 — het schrijven van zinnen. Zoo kunnen bij een weinig overleg de afdelingen gecombineerd met vrucht worden bewerkt; in betrekkelijk korten tijd is de leerling dan, zonder afmatting of verveling een nummer door.

Hoewel philosophische beschouwingen en uitgesponnen redeneeringen over eenig deel der taalkunde geenszins op hare plaats zijn in de lagere school, valt het niet te ontkennen, dat eenvoudige lessen over het »woord" en den »zin" er van groot nut kunnen zijn; vooral is éene zaak van het grootste belang ook bij het taalonderwijs n. l. de *ontleding*. Het ontleden is het zekerste middel tot heldere aanschouwing; met ontleden begint men reeds in de aanvangsklasse bij het plaat-onderwijs en het lezen, en de ontleding is onmisbaar bij *elk* vak van onderwijs. Opzettelijke d. i. methodische ontleding van den »zin" en het »woord" kan eerst vrucht afwerpen in de hoogste klasse, omdat de leerling daar eerst zoo ontwikkeld is, dat hij de schakeeringen der gedachten met bewustheid kan nagaan,

opsporen en beschouwen. De lessen van het 5. Stukje zijn zoodanig ingericht, dat de leerling langzaam en zeker vordert en ten laatste vertrouwd wordt met het gebruik van termen, wier kennis zeker noodig is tot voortgezet taalonderwijs. Waar het mij mogelijk was, heb ik mij beijverd zin en leven te geven aan die gewoonlijk zoo doode termen, en ik vlei mij, dat ik ook hier niet te ver ben gegaan. Verder blijkt het doel van dit boekje in betrekking tot den titel te duidelijk, dan dat ik er veel over zou zeggen.

De regels voor het mannelijk en vrouwelijk geslacht der woorden, die voor de spelling en het gebruik der hoofdletters zullen aan vele leerlingen welkom zijn. Ook van dit Stukje kunnen de afdeelingen gecombineerd bewerkt worden bijv. de 1e en 2e; de 3e en 4e; de 5e en 6e. De onderwijzer kan voor de éene helft van het taaluur eene les uit de afd. 1 bespreken en laten lezen, en voor de andere helft de oefeningen dezer les en éene van afd. 2 laten uitwerken.

Ik kan niet nalaten er ten slotte op te wijzen, dat N°. 5 minder het aanleeren van termen en rariteitjes ten doel heeft, maar meer het denkend spreken en schrijven moet bevorderen.

N°. 6 bevat oefeningen tot het ontleden van het woord en den samengestelden zin en eene reeks opgaven, die vooral gekozen zijn met het oog op de afleiding en de vorming der woorden en volop gelegenheid geven tot het verbinden en ontbinden van zinnen; zij treden nu en dan op het gebied der geschiedenis, der moraal of der algemeene wetenschap. De opgaven tot het maken van kleine opstellen hebben eerst de proef der praktijk doorstaan. Overigens is N°. 6 geheel en al een vervolg van N°. 5 en over zijn gebruik valt dan niets meer te zeggen.

En met deze vrijlange voorrede bied ik nu mijnen geëerden ambtgenooten mijn' arbeid aan, terwijl ik mijn leedwezen betuig voor eenige ingeslopen taalfouten en misstellingen.

's-Hertogenbosch. 1874.

K.

NOG EENIGE SPELREGELS.

1.

De regels der spelling berusten :

a. op de *beschaafde uitspraak.*

b. op de *afleiding.*

1. Men schrijft **ie**, als er de volle klem opvalt, als in: *officieren, fabrieken, republieken, melodie, poëzie, mortieren.*
2. Men schrijft **i**, als er de volle klem *niet* opvalt, als in: *fabrikant, muzikant.*
3. Men schrijft: *Anna's* boek; *Mahu's* verlichting, *Cicero's* taal maar:
Lizes en *Kaatjes* boek, *Louizes* schrijfboek, *Bilderdijks* taalwerken, *Tollens'* gedichten.
4. Men schrijft na een' langen klank nooit de *dubbele s* dus: *vreeselijk, ijselijk, Pruisen, IJsel, Over-IJsel, bruisen, kousen.*
5. Men schrijft: *eenigszins, anderszins, geenszins, blootshoofds, blootsvoets, goedsmoeds.*
6. Men schrijft: *boos — boozet — boost — de booste. wijs — wijzet — het wijst — de wijste. frisch — frisscher — het frischt. malsch — malscher — het malscht.*

Vervolg.

1. In *regelmatige* werkwoorden blijft de *g* van den wortel voor de *t*, als: hij *draagt*, hij *zuigt*, gij *zwoegt*, gij *rijgt*.
2. Men schrijft: *bracht*, *mocht*, *placht*.
3. In de woorden op *ik* en *it* wordt de slotletter bij het vormen van het meervoud *niet verdubbeld*, als: *leeuweriken*, *perziken*, *kieviten*.
4. Men schrijft: *Arnhemmer* courant, *Haarlemmer* olie.
5. Men schrijft: *adellijk*, *middellijk*, *middeldeur*, *middeleeuwen*, *middelschot*.
6. Men schrijft: *kruitmolen*, *buskruit*, *rattekruit*, maar: *wormkruid*.
7. Men schrijft: *litteeken*, *Drente*, *Twente*, *Almeloo*.
8. Men schrijft: *beeltenis*, *verbintenis* evenals: *rijtuig* (*rijdtuig*); *snijmes* (*snijdmes*).
9. Men schrijft in plaats van *ng*, *nk* voor de uitgangen *lijk* en *je*, als *koninklijk*, *afhankelijk*, *ket-tinkje*, *oorspronkelijk*, evenzoo: *jonkheid*, *jonkheer*.

Vervolg.

Over *ee* en *e*; *oo* en *o*; *ei* en *ij*.

Het rechte gebruik der enkele *e* en *o*; der *ei* en *ij*

wordt het best geleerd door oplettendheid bij het lezen. —
Ziethier eenige opmerkingen.

Men schrijft de e enkel:

1. In alle sterke werkw. als: *lezen, geschreven, wij leden.*
2. In alle meerv. woorden, die in 't enkelv. *e* of *i* hebben, als: *schepen, smeden, wegen, bevelen.*
3. In de woorden: *klepel* van *kleppen*; *lepel* van *leppen*; *hevel* van *heffen*; *welig* van *wel*; *plagen* (*plicht*); *sneven* (*sneuvelen*), enz.

Men schrijft de e dubbel:

1. In de uitgangen *eelen, eezen, eesche, eeren*, als: *kasteelen, tooneelen, Japaneezen, Chineesche-Zee, waardeeren, regeeren.*
2. In de woorden: *eega* en *deemoedig.*

Opgave.

Is er verschil tusschen:

beren en beeren; lenen en leenen; stenen en steenen; helen en heelen; weken en weeken; rede en reede?

4.

Vervolg.

Men schrijft de o enkel:

1. In alle sterke werkw.: *gevolgen, zij boden, wij vloden.*
Uitzondering: loopen — geloopen, stooten — gestooten.

1*

2. In alle meerv. woorden, die in 't *enkelvoud* o hebben: *sloten, oorlogen, hoven, kolen.*
3. In: *drogen, droger, drogist, kronen, tronen, tonen (muziek).*

Men schrijft de o dubbel:

1. In den uitgang *looze*, als: *goddelooze, vaderlooze, kinderlooze.*
2. In: *huisgenooten, ambtgenooten, dischgenooten, geloofsgenooten, enz.*
3. In: *vroolijk, toonen (wijzen), hoonen.*

Opgave.

Is er verschil tusschen:

hopen en hoopen; kolen en koolen; poten en pooten; tonen en toonen; koper en kooper; schoven en schooven; sloten en slooten?

5.

Vervolg.

Men schrijft ij:

1. In alle sterke werkw., als: *wrijven, drijven, prijzen, snijden, wijzen, rijden, lijden, vermijden, stijgen, enz.*
2. In: *bakkerij, slagerij, leerlooierij, enz.*

Men schrijft ei:

1. In de achtervoegsels: *heid* en *lei*, als: *grootheid, hoeveelheid, allerlei, velerlei.*
2. In: *majesteit, IJselstein, Berenstein.*

Opgave.

Is er verschil tusschen

ijk en eik; pijlen en peilen; vlijen en vleien; stijl en steil;
mij en mei; rijken en reiken; rijzen en reizen; vijlen en veilen;
zij en zei; lijden en leiden; IJ en ei?

6.

Oefening.

Vult in of verbetert:

De Israeli... trokken door de — Zee. In Jun.. en Jul..
is het warm. Hij is fabr..kant in zilverwerken. De trali..
der kooi waren krom geb..gen. Alle oli.. drijven op water.
Ik houd meer van melodi.. dan van harmoni.. Alle begin
is moei..lijk. De dieven waren met hun drie.. Wat is een
mali..kolder? Dit kunt gij leezen in Consciense... Leeuw
van Vlaanderen. De zon nijgt ten ondergang. Hebt gij wel
eens een histori.. geografi.. woordenboek gezien? Wat zijn
substantiven? Welk fransch dichter zingt den lof der koffi..
Wie vlijt is verachtelijk. In het veen vleit men de turven
tot hopen. Gij moet onmiddell... komen. Welke zee.. zijn
middel.. verbonden met den atlantischen Oceaan. Dat is een
heuchlijk nieuws. Ons lichaam is sterfelijk. Hij leidt veel pijn.
Zij leidde eenen ezel aan den toom. De luchtbol steigt op in
de lucht. Hij stijgt te paard. Hij reist naar Amsterdam. Wij
hadden dit jaar eenen dro..gen zomer. Het is nu bui..
weer. Het deeg reist als het staat. Wie heeft deze kousen
gebrei..? Hooi.., zaai.., maai.. en po..ten is het werk
des landmans.

Vervolg.

De voltooi.. van het werk nadert. Deze heer handelt in verwwaren. De diefegge werd betrapt. De bo..de vertrekt op Din..dag en Zat..dag. Het konin..rijk Holland bestond maar — jaren. Wat is een ridmeester? De uitvinding van het buskruui.. veranderde den toestand van de maatschapp... Dit portret is de beeldtenis mijns vaders. Hij liet ons twintig.. lei rijst zien. Rattenkruui.. is zwaar vergif.. Gedurende de Kersdagen gebruikt men kerskransen. Ge moet uwe kerstvacan.. bij ons doorbrengen. Het volk was samenge- l..pen. Welk is het verschil tusschen inzamelen en versamelen? Zij leefden zamen of te samen gelukkig. Salomo was de wijs.. koning van —. Deze boter is eenigzins bedorven. Het kalvfleesch is verreweg het mals.... De kanari.. kunnen lief kweelen. Mijn vriend heeft steeds muizennesten in het hoofd. Kent gij Mijnheer van den Heuvel? In den zomer draag ik een diem.. borstrok. Beeren zijn zoolgangers. Zij slepen hout aan voor den oven. Waar is de penne(n)bak? In dat vosse(n)hol vonden de jagers eenige ganze(n)eieren. Deze rots heeft veel kloven. Wat zijn beeren? De dorp(s)school lag op eene hoogte. Het ooft was het vorig jaar schaar.... dan nu. De Chine.. gebruiken katte(n)vleesch. De regeering van Willem III is gezegend voor ons land.

AFDEELING I.

Enkelvoudige Woorden.

STAMWOORDEN EN AFGELEIDE WOORDEN.

1.

Er zijn woorden (stamwoorden), waarvan andere afgeleid worden. Die afleiding geschiedt:

1. *Met of zonder wisseling van klank*, als :

dak van dekken; halm en helm van helen; vel van villen; stram van stremmen; vest of vesting van vast; stengel van stang; lang van lengen; plat van pletten; schuit van schieten; loop van loopen.

2. *Door de voorvoegsels*: aarts, be, ge, on, wan, her, out;

a) *aartshertog* = eerste, voornaamste hertog.

aartsdom = in hooge mate, zeer dom.

b) *begrijpen* = omgrijpen.

berusten = (ergens) bij of op rusten.

bedijken = van dijken voorzien.

c) *gebrom* = aanhoudend brommen.

gebekt = voorzien van een' bek.

gebergte = verzameling van bergen.

d) *onrijp* = niet rijp.

onmensch = slecht, ontaard mensch.

e) *wantrouwen* = slecht (ver)trouwen.

wandaad = slechte, verkeerde daad.

- f) *herkauwen* = op nieuw kauwen.
 g) *ontspringen* = beginnen te springen.
ontvouwen = de vouwen los maken.

Opgave.

1. Van *breken* zijn afgeleid: *brok, braak, breuk, gebrek, afbraak, doorbraak*. Welke woorden zijn afgeleid van: vliegen, schenden, weten, sluiten, slingeren, sporen, wekken, stijven, kiezen, wenden.
2. Geeft ook 6 voorbeelden voor elk der voorvoegsels.

2.

Vervolg.

Die afleiding geschiedt:

3. *Door de achtervoegsels:*

- a) *aard* of *erd* in: grijsaard, stumperd.
 b) *er, aar, ier* in: slaper, schrijver, teekenaar, wandelaar, tuinier, koetsier.
 c) *es, in, ster* in: meesteres, zangeres, koningin, leeuwin, werkster, schrijfster.
 d) *ing* en *ling* in: schepeling, stedeling, vreemdeling, jongeling.
 e) *je, el, elijn* in: kindje, bloempje, hoepel, druppel, knokkel, vogelijn, oogelijn.
 f) *el, sel* in: beitel, stekel, behangsel, stijfsel.

Bij een weinig nadenken kunt ge deze afgeleide woorden goed begrijpen.

Zoekt voor elk der zes gevallen ook eens eenige voorbeelden.

N.B. In deze afgel. woorden behoudt het stamwoord steeds den klem. In: *bloemist, orgelist, pakkage, burgerij, Israeliet*, enz. valt de klem op het achtervoegsel.

3.

Vervolg.

Vult in:

Eene *olieachtige* stof is eene stof, die....

Een *kinderachtig* gesprek is....

Een *regenachtige* dag is....

Een *reusachtig* beeld is....

Een *krijgshastig* voorkomen is....

Eene *doodsche* stilte is....

Een *vaderlandsch* gebruik is....

Eene *slaafsche* vrees is....

Beiersch bier is....

Een *barsch* antwoord is....

Een *leesbaar* schrift is....

Een *leerzaam* boek is....

Een *heilzaam* middel is....

Een *prachtige* verlichting is....

Een *handig* smid is....

Een *onmetelijk* gebied is....

Een *rijzige* gestalte is....

Samengestelde Woorden.

Door *samenvoeging* van enkelvoudige woorden ontstaan de samengestelde.

N.B. Samengestelde woorden = te zamen geplaatste, naast elkaar geplaatste woorden.

De samenstellende *deelen* kunnen zijn :

Zelfst.nw. als in: *oliekan, trapdeur, straatlantaarn.*

Bijv.nw. „ „ *hoogmoedig, donkerrood, ijskoud.*

Werkw. „ „ *spelevaren.*

Zegt gij eens uit welke deelen deze samengestelde woorden bestaan :

grootvader, scheepvaart, snoeimes, gemzenjager, vierhoek, wijnberg, bijstand, droefgeestig, verkleinwoord, bewaarschool, achtervoeging, koolzwart, hagelwit, speelhuis, vooruit, derdehalf, teleurstelling, aderlaten, boekdrukkersknecht.

NB. *De samengest. woorden bestaan voor het verstand steeds uit twee deelen, waarvan het éene bepaalt en het andere bepaald wordt. Zoo is in boomvrucht boom het bepalende; vrucht het bepaalde deel.*

Opgave.

Wat is:

een bloempot, eene potbloem; een raadhuis, huisraad; eene boomvrucht, een vruchtboom; een schilderhuis, een huisschilder; een geldzak, zakgeld; eene olielamp, lampolie; groentesoep, soepgroente; huiswerk, een werkhuis; landbouw, bouwland; suikerriet en rietsuiker.

Oefening.

Verklaart de woorden:

nachtegal, standvastig, bewusteloos, onbestendig, verbrok-
kelen.

Gebruikt elk woord in twee zinnen van minstens 20 woorden.

AFDEELING II.**Synoniemen.**

Synoniem is de algemeene term voor *zinverwant*.
Zinverwant = verwant in beteekenis.

Snelheid — *vlucht* — *vaart* zijn syn. Men spreekt van de *snelheid van het licht*; van de *vlucht eens vogels*, van de *vaart eens spoortreins*. De drie *syn.* duiden dus eene *beweging* aan en daarin komen ze met elkaar overeen, in zooverre zijn ze verwant naar het begrip; maar elk afzonderlijk stelt die beweging voor, gewijzigd door eenig nevenbegrip. Zoo is *snelheid* eene *vlugge* beweging; de *vlucht* eene beweging *naar de hoogte*; eene *vaart* eene beweging *van groote kracht*.

Woorden, die alzoo hetzelfde grondbegrip aanduiden, maar ieder op zich zelve weer in beteekenis verschillen, heeten synoniemen.

Het *afleiden* en ook het *ontleden* der woorden *kunnen* in vele gevallen dienen, om de kracht der woor-

den optesporen; de beste wijze echter, om hunne beteekenis te vinden, is hun gebruik na te gaan in de volkstaal en vooral bij goede schrijvers. Oplet-tend lezen is dus tot de kennis der syn. zeer aante-bevelen.

Geeft eens op voor de volgende synoniemen,

1°. Welk groundbegrip ze gezamenlijk uitdrukken.

2°. Hoe elk woord dat begrip gewijzigd aanduidt.

1. kweeken — planten — poten — telen.

2. uitvinden — ontdekken.

3. behendig — vlug.

4. trotsch — fier — hoogmoedig.

5. baan — weg — pad — laan.

6. kamer — vertrek — zaal.

Gebruikt elk dezer woorden in een' korten zin.

2.

Vervolg.

Plaatst eens andere woorden voor de cursief gedrukte:

Zij hield zich *schuw* op een' afstand. Hij *poogde* mij *overtel-*
halen nog eens te drinken. Zult gij niets *gebruiken*? Hoe *zuur*
wordt een eerlijk stuk brood *gewonnen*. Een *troep* roovers.
Een *langdradig* verhaal. De *hemel* was *bezaaid* met *schitte-*
rende sterren. De maan *verspreidde* een *kwijnend* en *teeder*
licht. Hij was *blootgesteld* aan allerlei *ontberingen*. Eene *pijn-*
lijke gewaarwording. De regen *verkwikt* de planten. De *dokter*

kwam en verklaarde de *ongesteldheid* voor *bedenklijk*. De ziekte nam een' *noodlottigen loop* en na drie weken van *angst* en *vrees* droegen wij den armen *patient* naar het graf. Eene *eenzame* hut. De heuvels waren *bedekt* met dennen. Hij is onder zware pijnen *bezweken*. Hij vroeg, wat onzen *makker deerde*. Het dier had hem *onverhoeds* aangevallen. De *landstreek* is *schraal* bevolkt.

3.

Vervolg.

Plaatst eens andere woorden voor de cursief gedrukte :

1. Hier sta ik *eindelijk* aan den *oever* der *rivier* en wacht *reikhalzend* naar de *verschijning* der koningin van den dag Langzaam en met majesteit *treedt* zij *voort* in vollen *luister* op hare blauwe baan; *lichte* wolkjes met vergulde randen *omgeven* haar. De bedauwde planten *voelen* reeds den invloed van hare *koesterende* stralen. Hoe *schitteren* de kleine *ruischende* golfjes in de morgenzon; hoe *schoon* is het verschillende groen der *menigvuldige* boomen. De *reine* blauwe hemel, de dichte *bosschage*, hier en daar *groepen* van hooge, *lommerrijke* boomen, het zacht *gemurmel* van het water, dat alles stemt tot stille *vreugde*.
2. Ik heb *altijd* een kinderlijk *ontzag* gehad voor grijze haren en vooral zie ik gaarne die trekken des ouderdoms, als zij *kalmte*, *opgeruimdheid* en een overblijfsel van vroegere kracht *uitdrukken*.
3. Zoo vervolgde ik *lusteloos* en *mijmerend* mijnen weg tot ik den *grenspaal* van het dorp bereikt had. — Lust tot

reizen is eene *ongelukkige, ongeneeslijke zucht*, die niet *eindigt* dan met het leven, dat er *vaak* door verkort wordt, als men zich door *jaren, gebreken* of huiselijke omstandigheden buiten staat bevindt er aan te voldoen. — Ik ben met die zucht van mijne *kindsheid* af *behept* geweest; zij *kwelt* mij zelfs nog in mijnen ouderdom en *verbittert* mij menigen dag.

4.

Gebruikt in zinnen of in goede uitdrukkingen:

nieuw — ongebruikt.

karig — gierig — schamel.

ellendig — behoeftig — arm.

ontzettend — verbazend — vreemd.

bekend — beroemd — vermaard — befaamd — berucht.

oever — rand — strand — zoom — boord — kust.

gevecht — vechtpartij — twist — strijd.

verminking — verlamming — letsel.

hoeveelheid — aantal — menigte.

5.

Gebruikt in zinnen of in goede uitdrukkingen:

vernien — verwoesten — schenden — bederven.

begrijpen — bevatten — beseffen.

bedrijven — verrichten — uitvoeren.

bemerken — bespeuren.

overwinnen — zegevieren — veroveren.

bedroefd — treurend — droevig — treurig.

veroveraar — overwinnaar.

invallen — wegzakken — instorten.
 ontdekken — uitvinden — bedenken — verzinnen.
 bruikbaar — dienstig — geschikt — nuttig.

AFDEELING III.

Oefeningen.

1. *Maakt 10 zinnen met een voorwerp en éene of meer bepalingen van de plaats.*

Bijv. De vogelen maken hun nest in heggen, in boomen of in struiken.

2. *Ontleedt deze zinnen:*

Hebt alle menschen lief. — Hij stond onthutst. — Hij is dichter geboren. — Klaas Vaak loopt wonder vlug. — De wolf lag afgemat onder een' boom. — Knellend drukt hem de nood. — De zon verft mij de wangen rood.

3. Is *zege* hetzelfde als *zegen*? Wat is *zege*vieren; *zege*pralen; de *zege* is ons? —

Gebruikt ook *zegening* en *zegenrijk* elk in een' zin.

4. *Vult aan met minstens 15 woorden:*

De Donau, de grootste rivier van Duitschland....

De 19e eeuw, de eeuw der beschaving....

De Ruijter, onze groote zeeheld....

Het eiland Java, de parel onzer overzeesche bezittingen....

De Mont-Blanc, de hoogste berg van Europa....

De walvisch, het monster der Noordelijke zeeën....

5. *Maakt 10 zinnen met eene bepaling van de plaats en van den tijd.*

Bijv. Heemskerk overwinterde in 1596 op Nova-Zembla.

6. *Wat is:*

Een *goed* vorst. — Een *goede* vorst.

Een *gemeen* soldaat. — Een *gemeene* soldaat.

Een *groot* koning. — Een *groote* koning.

Gebruikt elk dezer uitdrukkingen in een' zin.

Kunt ge zelf ook zulke voorbeelden geven?

7. *Drenken is doen drinken of laten drinken.*

De knecht *drenkt* het paard beteekent:....

De houthakker *velt* den boom beteekent:....

Ik *leg* het boek op de tafel beteekent:....

Hij *zet* den vogel in de kooi beteekent:....

Drinken — dronk — gedronken.

Vallen — viel — gevallen.

Gaat zoo voort met: drinken, leggen, vellen, liggen, zetten en zitten en gebruikt de verled. deelw. dezer werkw. in zinnen.

AMSTERDAM

8. Ik heb twee appels: ik geef u den *grooten* (appel) en ik houd zelf den *kleinen* (appel).

Er zaten veel duiven op het dak: het waren meest *tamme* (duiven).

Welke rozen vindt ge *schooner*: *roode* (rozen) of *witte* (rozen)?

In de school zijn vele kinderen: *goede* en *ondeugende* (kinderen); *gehoorzame* en *ongehoorzame* (kinderen).

Vult in:

Er zijn *roode* en *witte* leliën. Welke vindt ge de *mooist*.. de *witte*.. of de *rood*..? De *eenvoudigste* spijzen zijn de *gezondst*... Op *welken* ezel wilt gij rijden, op den *oud*.. of op den *jong*...? De *boekhandelaar* verkoopt *allerlei* boeken: *oude*.. en *nieuw*..., *goed*.. en *slecht*..., *Fransch*.., *Duitsche*.., *Engelsch*.. en *Nederlandsch*... Onze *werkzaamheden* zijn *vel*... Welke *druiven* verkiest gij, *blauwe*.. of *witte*..? Ik zag in het spel twee *beren*; *eenen* *bruin*.. en *eenen* *witt*..; de *witt*.. heeten *ijsberen*, de *bruin*.. *landberen*. *Jonge* *apen* zijn *vlugger* dan *oud*... Welke *kinderen* worden *beloond*, de *brav*.. of de *slecht*..? Welke *sigaren* zijn *bet*..., *oud*.. of *nieuw*..?

- 8a. De *vlijtigen* worden *beloond*, de *tragen* *gestraft*. *Geleerden* zijn niet altijd *wijzen*.

Wat zijn er al *braven* *rampzalig* gestorven!

Dit is het *paleis* van den *rijke*; hier staat de *hut des armen*.

Wie den *arme* geeft, leent den *Heer*.

Vult in:

Dezelfde zon beschijnt booz.. en goed.., rechtvaardig.. en onrechtvaardig... De onvoorzichtig.: zijn soms gevaarlijker, dan de slecht... Oud.. en jonge..; gezond.. en ziek..; rijk.. en arm.., allen wilden den koning zien. God hoort het gebed des brav.. Spot niet met den nood des arm... Luistert niet naar de gesprekken der booz... Er zijn vijf menschenrassen: er zijn blank.., gel.., bruin.., rood.. en zwart... De rijkst.. zijn niet altijd de gelukkigst... De kreupel.. en de lamm..; de blind.. en de doov.., allen kwamen aan mijne tafel. Zijn de geleerdst.. ook altijd de wijst..?

9. Er zijn *hoofdtelwoorden*: *een, twee, drie, vier*, enz deze blijven *onverbogen*.

Er zijn *rangschikkende telw.:* *de eerste, de tiende, de honderdste*, enz.

Er zijn *onbepalende telw.:* *vele, eenige, weinige*, enz.

Vult in:

Een dubbeltje is 10 —. Een vat is 100 Lit... Ik lees over de oorlogen van Lodewijk den Veertien... Onze koning heet Willem de.... Een kwartje is 25 —. Deze man verdient drie guld.. daags. Een geheel is tien — deelen en een tiende deel is tien —. Duizend.. menschen verloren in den jongsten oorlog het leven. De sterren schitteren bij millioen.. aan het uitspannel. Kent gij de geschiedenis van Floris den Vijf... D.. een en twintigst.. November 1421 ontstond de Biesbosch. 40 cent.. is twee vijfde.. gulden. Ik heb uwe opstellen en uwe brieven nagezien: de eerst.. zijn goed; de laatst.. zeer goed. Alva eischte d.. tien.. penning. Hij werd te.. derd.. male

gewaarschuwd. Die tijding kwam te.. elfd.. ure. D.. eerst..
April doet wat hij wil.

9a. *Eenige — vele — beide — alle — sommige —
vele — andere — weinige.*

Eenigen — velen — beiden — allen, enz.

Uwe broeders zijn beiden in den tuin.

De kinderen waren allen op de speelplaats.

Velen spreken, weinigen denken.

Uwe paarden loopen goed: beide zijn harddravers.

Uwe voorstellen zijn alle goed.

N.B. Als *beide, alle* enz. betrekking hebben op personen,
krijgen zij eene *n*.

Vult in:

De oorlog maakt vel.. ongelukkig. De menschen willen
all.. gelukkig zijn. Mijne beid.. vogels zijn gestorven. Zijn
uwe vogels beid.. gestorven? Gingen uwe broeders beid.. op
reis? Waren er (vele, veel, velen) menschen? Er waren er
slechts eenig... Wij alle.. komen bij u. Sommig.. meenen,
dat de aarde stilstaat. Vel.. gelooven nog aan spoken. Ge-
leerd.. kunnen wij all.. niet zijn. De bijen vinden bijna
all.. den weg naar den korf terug: eenig.. worden door de
vogels opgepikt; ander.. komen om door stortregens. Van de
visschen zwemmen eenig.. tegen stroom op. Wij kunnen
all.. deugdzaam wezen. Van de hazelnoten, die ik vond,
waren eenig.. rijp, maar de meest.. waren onrijp. Van de
vijanden werden eenig.. neergesabeld, ander.. door de paar-

den vertrap. Vel.. uwer boeken zijn ingebonden. Huis en inboedel zijn beid.. verbrand. Onder de vogels leven eenig.. van vleesch; ander.. van zaden; vele. van beid..

10. Maakt 10 zinnen met *voorwerpen in den 3den en 4den Naamval* en met *verschillende bepalingen*.

11. *Ontleedt deze zinnen :*

Ik heb u lief, schoon bloempje met uwe zachte kleuren. Men noemde hem den advocaat. Hij liep hijgend naar zijnen vader. Hij zat verkleumd in een hoekje. Een jong hondeke kan leeren springen. Hij werd de advocaat genoemd. Met een aangezicht, zoo wit als de muur, stond zij daar.

12. Wat beteekenen de woorden :

tweedracht — gezant — verbond — nieuwsgierig.
Gebruikt ze in zinnen.

13. *Dagelijksch* is een *bijv.n.w.* — Het *dagelijksch* brood.
Dagelijks is een *bijw.* — Hij leest *dagelijks*.

Vult in :

Hij doet vergeefs.. moeite. Zijne moeiten waren vergeef... Hij heeft vergeef.. gearbeid. Eene slaafs.. vrees is het kenmerk van eene bekrompen ziel. De hond volgt zijn meester slaaf.. Wat is eene slaafs.. gewoonte? Als men een jaarlijk.. inkomen heeft van f1000 moet men maandelijk... geen f100 verteren. De soldaten moeten blindelin... gehoorzamen. Er zijn boomen, die jaarlijks.. tien voet groeien. Hij kwam rechtstreek.. tot mij. De hedendaags... mode is

wel wat dwaas. Kent gij het Nederland... volkslied? Hij ging link.., en hij moest recht.. afslaan. De koe heeft spits.. horens. Zij antwoordde erg bits... Ziet hier eene paars.. bloem. Een boom lag dwars.. over den weg. Het Beiersch wapen had dwars.. ruiten. Hij was wars.. van alle vleierij. Uw oom woont gind... Van wien is het ginds.. huis. Nederland.. bewoners beminnen den vrede.

14.

<i>Mannel.</i>	<i>Vrouwel.</i>	<i>Onz.</i>	<i>Meerv.</i>
1. Wie.	Wie.	Wat.	Wie.
2. Wiens.	Wier.		Wier.
3. Wien.	Wie.		Wien.
4. Wien.	Wie.	Wat.	Wie.

Vult in:

Wie.. ziet gij? Ik zie uw.. broeder. Wie.. hoort gij? Uwe zuster. Van wie.. zijn deze kinderen? Wie.. boek is dit? Dat mijner zuster. Welk.. drank verkiest gij? Welk.. boom draagt peren? Wie.. schuld is het? Die mijns broeders. Wie.. zoekt gij? Uwe nicht. Wie.. zult gij de voorkeur geven? Ik heb uw' neef gezien. Welk..? Wie.. zijn die reizigers? Welk.. zijn de grootste rivieren der aarde? Wie.. hebt gij op uwe reis ontmoet? Mijn' vriend. Wie.. hebt gij dien ruiker aangeboden? Aan mijne vriendinnen. Aan wie.. denkt gij? Aan mijne zusters. Wie.. heeft de boekdrukkunst uitgevonden? Over wie.. spreekt gij? Over uw' neef. Naast wie.. hebt gij gezeten? Naast onze nichten. Wie.. mantel is dit? Wie.. jas is dit? Wie.. zou zijne ouders niet liefhebben?

15. *Vult in:*

Ieder heeft zijne gebreken: gij hebt de uwe..; ik heb de mijn.. Deze sigaren zijn lichter dan de mijn.. Ik vervul mijne beloften; hij zal de zijn.. vervullen. Zijn dit de kinderen dezer vrouw? Ja, het zijn de har.. De roem onzer voorvaderen is niet de onz.. Uw brief is beter dan de mijn.. Uwe boeken zijn nuttiger dan de mijn.. en dan de zijn.. Mijne pennen zijn beter dan de zijn.. Uwe neef heeft meer boeken dan de mijn.. Hij vierde feest met al de zijn.. Groet de uw.. van mij. Mijn broeder heeft zijnen hond en d.. mijn.. verkocht. Hebt gij zijne bloemen begoten? Ja, ook de uw.. Van die twee tuinen is deze.. de zijne.. en gene.. de onz.. Zijn dit de kinderen dezer dames? Ja, het zijn de har.. Hij spreekt van mijn' broeder en van den zijn.. Jan heeft zijn' vriend verloren en mijn neef d.. zijn..

16. De koning *zelf* (*zelve*) was in het kamp.

Ik heb den koning *zelve*n gezien.

De prinsen *zelve*n zaten naast den generaal.

De moeder *zelve* droeg haar kind.

N.B. *zelve*n heeft meestal betrekking op personen.

zelve volgt steeds de vrouwelijke, enkelv. woorden.

Vult in:

Zij hebben zich *zelve*.. ongelukkig gemaakt. Ik *zelve*.. heb het gezien. Kent u *zelve*.. De goede vrouw *zelve*.. is hier geweest. Hij reikte den gast *zelve*.. den beker. Hij *zelve*.. reikte den gast den beker. Hij overhandigde den koning *zelve*.. het smeekschrift. Hij vergat zich *zelve*... Wij hebben uwe broe-

ders zelv.. gesproken. De meeste vogels broeden zelv.. de eieren uit. Zij hebben zich zelv.. benadeeld. Op de plaats zelv.. werd een boom geplant. Wij wenschen ons zelv.. geluk. Wij spreken van uw' broeder zelv.. Ik zei het tot uwe zuster zelv.. De kleederen zelve.. werden verkocht. Zij spraken met de leerlingen zelv.. De soldaten zelv.. gruwen van het bloedbad.

17. *Vult aan, met minstens 15 woorden:*

Weest deugdzaam, dan...
 Vele menschen gelooven....
 Het is gemakkelijk te zeggen...
 Menigeen belooft...
 Niemand weet, of...
 Wilt gij gelukkig zijn, dan...
 Daar het leven kort is, ...
 Helpt gaarne, indien...
 Verheugt u niet, als...

18. Eene *rijpe* vrucht.   Een *rijp* oordeel.
 Een *laag* water.   Eene *lage* daad.
 Eene *valsche* parel.   Een *valsche* vriend.

De woorden hebben eene *eigenlijke* en eene *oneigenlijke* beteekenis; toont dat eens aan voor:

vlug — bedaard — zuiver — sterk — helder —
 verlicht — eenvoudig — groot — blank — volle-
 dig — schraal — open — onverschillig — gewapend —
 koud.

19. *Gebruikt in zinnen:*

het geknakte riet — een hevige weerstand — een ondragelijke last — een gebiedende toon — een geliefkoosd plan.

20. *Trippelen* is aanhoudend, herhaald *trappen*.

Bijv. De vogels *trippelen* in de sneeuw; d. i....

De hond *trippelt* op den vloer; d. i....

Zegt ook zoo iets van:

bedelen — wandelen — snuffelen — stotteren — huppelen.

21. *Schrijft in den lijdenden vorm:*

Ga uw gang. Menig uur hebt ge verzuimd. Dat ik mijne les toch kende! Dat de liefde tot het vaderland u onderling verbindt. Werkt en leert in uwe jeugd. Hij slaapt den slaap der dooden. Zijne ziel in 't eeuwig leven verwacht den jongsten dag. Ik had hem gisteren nog gesproken. Heeft hij het u gezegd? Ik herhaal het u niet meer. Beloof het mij maar niet weer. Ik acht hem als mijnen vriend hoog. De talen hebben elk hare bijzondere regels. Ik heb het u reeds gezegd.

22. Soms voegt men twee woorden bijeen tot versterking van hetzelfde begrip; die woorden beginnen dan meest met *dezelfde letter*.

Bijv. Het schip is vergaan met *man en muis*.

Hij heeft al zijn *geld en goed* verkwist.

Deze menschen verloren *huis en hof*.

Zoekt gij ook eens zulke uitdrukkingen.

23. *Wat is het tegengestelde van de cursief gedrukte woorden:*

valsch licht — *valsch* gezang — eene *valsche* parel —
een *valsche* vriend.

een *blij* kind — een *blijde* dag.

een *hoog* huis — eene *hooge* geboorte.

een *vreemd* land — eene *vreemde* gebeurtenis.

een *harde* steen — een *hard* gemoed.

eene *bittere* vrucht — een *bitter* verwijt.

een *zure* appel — een *zuur* gezicht.

24. Eene *kapel* is een bedehuis. Eene *kapel* is een vlinder.

Traan komt van den walvisch. Men schreit een' *traan*.

Woorden, die verschillende beteekenis hebben en gelijk geschreven worden, heeten *homoniemen*.

Wat kan de beteekenis zijn van:

vertrek — anker — schaar — kiel — kool —
nagel — been — blad — veer — slinger — maat —
hoop — pink.

Kunt gij ook zulke woorden vinden?

25. Van *schieten* komt: *schot* — *shoot* — *scheut* — *schichtig*.

Van *kiezen* komt: *keus* — *koar* — *keur* — *keurbende* — *keurvorst*.

Gebruikt deze afgeleide woorden in zinnen of uitdrukkingen.

26. Diogenes ging *barrevoets* en sliep in eene ton.

Wat beteekent: *barrevoets*?

Wat beteekent: *openbaar* gebouw?

Wat beteekent: *baar* geld?

27. *Onregelmatige werkw.* wijken in sommige opzichten in de vervoeging af van die der *zwakke* en *sterke* werkwoorden.

Willen. — Ik wil — Gij wilt — Hij wil — Ik wilde — Ik heb gewild.

Gaan. — Ik ga — Gij gaat — Hij gaat — Ik ging — Ik ben gegaan.

Gaat zoo voort met:

kunnen — mogen — moeten — weten — durven — slaan — doen — zijn — hebben — plegen — koopen — zoeken — brengen — denken — dunken.

28. *Wat beteekent :*

geronnen bloed?
 uitgelezen gedichten?
 ongekorven hout?
 de verkwikte planten?
 eene zode visch?
 een verschoten kleed?

29. *Beplanten is van planten (boomen) voorzien.*

Veranderen is anders maken.

Gaat zoo voort met andere voorbeelden.

30. *Schrijft 15 werkw., die van zelfst. nw. zijn afgeleid.*

Bijv.: nestelen — hengelen.

Ook 15 werkw., die van bijv. nw. zijn afgeleid.

Bijv.: pletten — plat; witten — wit.

31. *Gebruikt in zinnen :*

bedenken — gedenken — verdenken — herdenken.

32. *Kunt gij ook de beteekenis verklaren van bedekken en ontdekken?*

AFDEELING IV.

Hoofdzinnen en hunne Verbinding.

1.

De visschen zwemmen in het water.

De vogels vliegen in de lucht.

Deze zinnen zijn beide enkelv. zinnen. Ook heeft elke zin op zich zelve beteekenis; elke zin drukt volledig eene gedachte uit: het zijn daarom *hoofdzinnen*. Alle zinnen, die wij tot hiertoe bespraken, zijn alzoo hoofdzinnen. Deze twee hoofdzinnen kunnen aaneengebonden, samengevoegd worden.

Bijv. *De visschen zwemmen in het water en de vogels vliegen in de lucht.*

Nu is er één zin ontstaan, die uit twee zinnen is samengesteld d. i. één *samengestelde zin*. Het woordje *en*, dat de beide hoofdzinnen verbindt, heet *verbindings-* of *voegwoord*.

a. Voorbeelden.

Galilei heeft den teleskoop uitgevonden *en* Harvey ontdekte den omloop van het bloed. Het linnen weeft men van garen *en* het garen spint men van vlas. De moordenaars van Bonifacius zochten *deels* hun heil in de vlucht; *deels* werden zij gedood; *deels* werden zij uit Friesland verdreven. De koe geeft ons haar heerlijk vleesch; *bovendien* gebruikt men hare huid tot leder. *Nu eens* sloegen de vlammen alle samen; *dan eens* verhief zich eene kolom van vuur hoog in de lucht.

Een samengestelde zin kan alzoo bestaan uit twee of meer hoofdzinnen, die *aaneengeschakeld* zijn door een of meer voegwoorden.

Opgave.

Maakt, of zoekt in uw leesboek samengest. zinnen, waarvan de leden aaneengeschakeld zijn door:

en — ook — nog — bovendien — daarenboven — insgelijks niet alleen .... maar ook. — Noch .... noch-; zoowel ... als; deels .... deels; nu eens .... dan eens; eensdeels .... anderdeels.

2.

Vervolg.

b. Voorbeelden.

De ziel is onsterfelijk, *maar* het lichaam is sterfelijk. Ik riep hem drie malen; *nochtans* kwam hij niet. *Hetzij* gij vertrekt; *hetzij* gij hier blijft, ik zal steeds uw trouwe vriend zijn. De Franschen streden dapper; *evenwel* moesten zij voor de geoeffende legers der Duitschers onderdoen. Hij heeft u bedrogen, *of* hij zal u bedriegen.

Een samengest. zin kan alzoo bestaan uit hoofdzinnen, die naar de beteekenis *tegenover elkaar gesteld zijn*. Dan worden deze verbonden door: *maar, doch, evenwel, nochtans, desniettemin, intusschen, behalve, toch, dan, of.. of; hetzij.. hetzij.*

c. Voorbeelden.

Men vindt het mos in verschillende gedaanten; *want* er zijn meer dan 300 soorten. Er zijn meer dan 300 mossoorten;

derhalve vindt men het mos in verschillende gedaanten. De planten zijn allen verfrischt; *bijgevolg* heeft het geregend. Het heeft geregend: *immers* alle planten zijn verfrischt. Ik heb mijne rechterhand bezeerd; *derhalve* kan ik niet schrijven. Hij heeft niet willen hooren; *daarom* moet hij nu voelen.

Van de samenstellende zinnen kan de éene zin *de oorzaak* aanduiden van den anderen. Staat de *oorzakelijke* zin *voorop*, dan heeft de verbinding plaats door de voegwoorden: *derhalve, bijgevolg, daarom, alzo, zoo, dus, diensvolgens, van daar*. Staat de *oorzakelijke* zin *niet voorop*, dan heeft de verbinding plaats door *want* of *immers*.

Opgave.

1. Schrijft samengest. zinnen, waarvan de leden verbonden zijn door *tegenstellende voegwoorden*.
2. Schrijft ook samengest. zinnen, waarvan de leden verbonden zijn door *want* of *immers*; — verwisselt dan de zinnen van plaats en gebruikt de voegw.: *derhalve, bijgevolg, daarom, enz.*

3.

Vervolg.

Het voegwoord kan in sommige gevallen ook weggelaten worden; dan zijn de samenstellende zinnen naast elkaar geschikt. Het verband der zinnen blijkt dan uit hunnen inhoud.

Voorbeelden.

- a. Bedroeft niemand; laakt nooit zonder reden; berispt

nimmer met drift; weest steeds gezind tot vergeving. Wikt uwe woorden; plaatst eene wacht voor uwen mond. De vogels zingen op de takken; de vlinders fladderen vroolijk rond; het gonzend bijtje puurt honig uit de bloemen; alles is vol leven.

- b. Wij kunnen uwe woorden vergeven; vergeten kunnen wij ze niet. Zij moedigden hem aan in zijne dwaasheden; zij behoorden hem te straffen. Geld en goed zijn vergankelijk; geleerdheid en deugd zijn eeuwig. Gij zegt het wel, wij gelooven u niet.
- c. Ik mag u niet antwoorden: gij vraagt mij te veel. Hij heeft een kwaad geweten: hij is ongerust. Vermijdt de dronkenschap: zij verstompt het oordeel, besmet den goeden naam, verteert het lichaam. Hij spreekt tot u: luistert naar hem.

Opgave.

Schrijft 10 samengest. zinnen, waarin geen voegwoord voorkomt; vult daarna het voegwoord in.

N.B. Men kan zeggen, dat de zinnen onder *a*, *b* en *c* verbonden zijn door de zintteekens (; of :). — Ook nemen al deze voegwoorden eene kommapunt voor zich; uitgezonderd *maar* en *of*, die door eene komma worden voorafgegaan.

14.

Ontleding.

De visschen zwemmen in het water en de vogels vliegen in de lucht. — Samengest. zin, bestaande uit twee uit-

gebreed enkelv. hoofdzinnen, die aaneengeschakeld zijn door het voegwoord *en*.

De visschen	Onderwerp.
zwemmen in het water . .	Gezegde.
in het water.	Bep. van de plaats v. h. <i>zwemmen</i> .
De vogels.	Onderwerp.
vliegen in de lucht . . .	Gezegde.
in de lucht	Bep. van de plaats v. h. <i>vliegen</i> .

Opgave.

Ontleedt de voorbeelden *a*, *b* en *c* van de 1ste en 2de Les dezer Afdeeling.

AFDEELING V.

1.

Zinnen met veelvoudige Zinsdeelen.

In de vorige Afd. leerden wij, dat de voegwoorden dienen, om zinnen te verbinden. Soms dient het voegwoord *en* om *deelen van zinnen* d. i. *woorden aaneentevoegen*.

Voorbeelden.

- a.* Beschuit wordt gebakken van meel *en* melk. De muur bestaat uit steen *en* kalk. Hij maakte een' krans van bloemen *en* bladeren. Hier is eene kaart van Nederland *en* Oost-Indië. De Indiaan is gewapend met pijl *en* boog.
- b.* Jan *en* Piet zijn vrienden. Men kan tegelijk praten *en*

spinnen. Nederland *en* Oranje zijn nauw verbonden. Rijkdom *en* een dubbeltje kennen elkaar. Geluk *en* glas breken even ras. De Franschen *en* Duitschers waren vijanden. Deugd *en* onderling vertrouwen zijn de ziel der vriendschap. Jans *en* Willems hondje is verdronken. Ik heb een oud *en* braaf man gesproken.

Opgave.

1. *Schrijft 15 zinnen, waarin het voegwoord zinsdeelen verbindt.*
2. *Is er onderscheid tusschen deze zinnen:*

Ik heb een' ouden en braven man gesproken, en
 Ik heb een' ouden en een' braven man gesproken; —
en tusschen: Ik zag den notaris en advocaat en
 Ik zag den notaris en den advocaat.

Geeft dat verschil op en schrijft zelf ook 10 zulke zinnen.

2.

Samengetrokken Hoofdzinnen.

De ezel is lui en de ezel is koppig.

De boer ploegt en de boer egt.

De meid dweilt en de meid schrobt.

In deze samengest. zinnen hebben de hoofdzinnen telkens *hetzelfde onderwerp*; dat gemeenschappelijk onderwerp behoeft juist niet tweemaal uitgedrukt te worden.

Bijv.: *De ezel is lui en koppig.*

De boer ploegt en egt.

De meid dweilt en schrobt.

Deze zinnen nu heeten *samengetrokken* zinnen; de *twee* hoofdzinnen zijn als 't ware, *tot één' zin* bijeengetrokken.

Voorbeelden.

- a. *Gemeensch. Onderwerp.* De bij vliegt en gonst. De sterren gaan op en onder. Een appel is lekker en gezond. De rivier is breed en diep. De arend is de grootste en sterkste roofvogel.
- b. *Gemeensch. Gezegde.* Het zonlicht verwarmt, maar het maanlicht niet. Het koper kan roesten, maar het goud niet. Schrijft langzaam en niet met overhaasting. Werkt met lust, of in het geheel niet.
- c. *Gemeensch. Onderw. en Gezegde (of een deel van het Gezegde):* Groot was de Ruijter als vlootvoogd; beminnelijk als mensch. Spreeuwen willen wel kersen eten; maar geen boomen planten. De gierigheid is altijd arm, maar door hare eigene schuld. Wij kennen zijne kwade voornemens en zijn slecht karakter.
- d. *Gemeensch. Bepaling bij het Gezegde:*
In de lente ontwaakt de natuur, en keeren de trekvogels terug. Antwerpen bloeide voor den 80jarigen oorlog en zijne schepen zeilden naar alle bekende havens. Na een onweder zijn de planten verfrischt en herleeft de gansche natuur.
- e. *Gemeensch. Onderw., Gezegde en Bepaling bij het Gezegde.* Voor het examen heb ik niet alleen veel gestudeerd, maar ook veel nagedacht. Ik zend u volgens uw verlangen uwe boeken en uwe brieven. Hij schonk zijnen grootsten vijand het leven; doch niet de vrijheid.

Opgave.

1. *Ontbindt de opgegeven samengetrokken zinnen en trekt een streepje onder de zinsdeelen, die zij gemeen hebben.*

3.

Ontleding.

Napoleon trok in 1812 op naar Moskou; maar verloor zijn beroemd leger in de sneeuwvelden van Rusland.

Deze volzin is samengetrokken samengesteld en bestaat uit twee hoofdzinnen, die door het voegwoord *maar* tegenstellend zijn verbonden. Beide zinnen hebben een gemeenschappelijk onderwerp, *Napoleon*. —

Napoleon	Onderwerp.
trok in 1812 op naar Moskou . . .	Gezegde.
in 1812	Tijdsbep. van trok op.
naar Moskou	Plaatsbep. van trok op.
(Hij)	Onderwerp.
verl. zijn beroemd leger in de sn. van R.	Gezegde.
zijn beroemd leger	Voorwerp.
zijn	Bep. van beroemd leger.
beroemd	Bep. van leger.
in de sneeuwvelden van Rusland . .	Plaatsbep. van verloor.
van Rusland	Bep. van sneeuwvelden.

Opgave.

- Schrijft 5 samengetr. zinnen met een *gemeensch. Onderwerp*.
- Ook 6 samengetr. zinnen met een *gemeensch. Gezegde*.
- Ontleedt 4 dezer zinnen.

AFDEELING VI.

VERSTANDSOEFENINGEN.

1.

Het Paard.

Vroolijk — het veulen op de — weide : het zet de korte, — manen op; werpt — licht, als een — over de hekken; — met de — hoeven hoog in de — en, als aangedreven door den stormwind — het voort, staat dan — stil en weldra loopt het weer — de — grazende merrie, die er een — oog over houdt. — reeds duiden de — ledematen — kracht en — aan; het donkere, — oog voerspelt moed en zijn spel —. Het groeit op tot een —, tot een — makker, tot — van den mensch, tot een' vriend, trouw tot — — —.

— is het paard; als uit brons gegoten, zoo — staat het daar en toch — als eene ree en — als een kind. — is zijn gang; — draagt het — hoofd met het — gewelfde — en den — neus (m.) Zijn rond, — oog met een' — gloed bespiedt den vijand; de — schijn er van verlicht den eenza..., — weg (m). Het — oor richt zich — op; het paard — en waarschuwt zoo — —. Ter zijde van — — nek golven de — manen. De hals is — als van den zwaan; de borst is — en —; het lijf rust — op de — pooten.

2.

Vervolg.

Op een — des ruiters springt het op als —, loopt vooruit als een — in de vlucht; licht, als een — raakt het — den grond;

de staart — — —. De boomen langs weg — als — voorbij; de hoeven — — kiezel en de — spatten in — —. Zoo — het met den Arabier den leeuw —. Deze zet de manen — en laat — en — de tanden —; hij — met den staart zijne —. Daar — — stil; nu — hij neer — een' sprong, — de Arabier werpt de lans in — —. De leeuw stoort zich niet — de — wonde; met de — lans in de borst — hij op den —. Dan — de oogen van het paard, zijne aderen —, de manen —, het snuift door zijne neusgaten, de spieren —; woedend — het op, slaat met de — en zijn — hoof heeft d.. leeuw d.. kop verpletterd.. Dood — hij daar, d.. koning van het —.

3.

Vervolg.

Met den soldaat trekt — het paard tegen den vijand —; het bijt schuim... op de stang; — de manen; — den grond, snuiven.. en hinniken.. van strijd lust. Daar schetteren de —. Het wacht niet op de —, maar — tegen de — lansen in. Het is één met zijn meester; één — beheerscht beiden; — held zijn ruiter en —. Het ros is — — schild; het is zijn pijl, waarmede hij — in de — der vijanden —. De maan — als eene doodvaan voor het — zwaard uit. Het paard komt voor de lansen, maar het — —; het blijft onverschrokken en — te midden van het — van het geschut. Noch het geraas, noch het — der kogels, noch — en — der gewonden en — doen het wijken. Is zijn berijder —, het plaatst — in de rijen en stort — alleen in den —. En al bloeden zijne — wonden, nooit — men eenigen toon, nooit eenig — van smart. Alleen — en strijd lust doen het de stem —.

4.

Vervolg.

En even als het paard het — en de — van den held is in den slag, evenzoo is het zijn — en — in den vrede. Met den krijger naar de — terug . . . . , trekt het — den ploeg en — — . Het draagt — — over de paden der — , over de sneeuw- en — van Siberië en — met hem de — van Amerika. De telganger, even matig als zijn meester, draagt den Arabier door de woestijnen; hij torscht al zijne — , is de — der kinderen en rust — naast zijn — in dezelfde — . Altijd blijft het paard een — en — werkdier, een onvermoeide, — looper, een — renner, een — en — en — wapenmakker, zonder valsheid en — .

Slechte — , boosheid en — van den kant zijns meesters, — zijn moed; wekken — op in het edele dier, — zijne krachten en maken — oud voor — — . Arm dier! — kwellingen zijn het — , dat u wacht in — ouderdom. Meer wreed dan tegen zijn — vijand is de mensch — het afgeleefde paard. De — heeft met naden de zijden — ; de hoeven zijn — , de — zijn stram van den — arbeid. Tot een — geraamte heeft de ouderdom het edele dier — ; het — der oogen is — , levenszat laat het den kop — . En toch wordt het geen — gegund! Geen — woord — het aan; eene — hand spant het voor de — kar en — de zweep met — geweld. Nauwelijks kan het in eenen — , met spinrag — stal in een' — bak zijn — voedsel vinden.

Een — dood verlost het eerst van al zijn lijden.

5.

De Engelsche Postiljon.

In Engeland moet een fatsoenlijk — eene bloem in den — — ;

daarbij — eene wit... jas, een rood of geel —; eene — van bruin of donkergroen manchester en — met gele omslagen. Zijn hoed is door het stof en den — geheel —. Een rood gezicht en een — stem zijn —. Zijn karakter is ruwe — en zijne manieren zijn een — mengsel van eerbied, — en —. Hij dankt u — in de — bewoordingen voor eene pijp — tabak (m.), dien gij hem — om zijnen — niet te —, of om hem te — voor eenige —, die hij — vertelde en in — oogenblik, als hij moet —, geeft hij u de teugels der — in de hand, als waart gij —, om — de paarden te —. Hij kent alle — in de straat en weet juist, waar — bier te krijgen is, dat hij in — — tegen de hitte en in — — tegen — —. Zijne — om de zweep te — is — geringer dan zijn lust, om — te gebruiken, als een — of een blaffen... — de paarden dreigt — te maken.

6.

Vervolg.

Hij — gedurende den — rit elk paard bij — naam en telt — zijne deugden op. Hij weet, waar — wonen en waar zijne rijkunst — wordt; daar doet hij zijn best en geeft zijne paarden een' — slag met — —, om ze —. Voor de huizen, waar de paarden — worden, staat reeds van het —, dat zijn — vernomen wordt alles gereed tot zijne — en tot die — —. Zoodra het — stilstaat, — hij voornaam de teugels over de — paarden, die — door een — met warme — bedekt worden. Zijn — mantel en de — blijven op den bok; hij-zelf stijgt deftig van zijn — af, — genadig rechts en — en stapt — —. Men wachte — wel hem in — drukte te —, vooral, als hij zijn dorst nog — — heeft. Om de reizigers — hij — —; hij

neemt — eene te groote — menschen op en — weer van hen :
zoo kan een — persoon hem geen — inboezemen.

In Londen en in de — — heeft ieder — zijnen helper,
eenen — sukkel, die voor een' schelling daags of voor — pen-
ningen per rit de voetgangers tot — uitnoodigt, het — blaast
en de paarden —, als de postiljon —. Als hij meent, dat
iemand lust — mede te rijden, — hij den arm op en — twee
vingers tegen — op, laat, als het teeken — wordt, stilhouden
en helpt —. Op de straten roept hij de — der plaatsen, waar
de — stilhoudt.

Hoogst — is zijn toorn, als een andere wagen een — opneemt:
hij — den postiljon eene — geestigheid over zijnen mede-
dinger toe, om dezen te tergen of klappert in het voorbij-
rijden — met de tong.

7.

De Bijen.

De wilde zoowel als de — bijen leven in — gezelschappen,
die uit eenige — — bestaan. Men noemt zulk een — eenen —.
In elk — bevinden — drieërlei —, die niet — in uiterl. .
vorm, maar ook in — van elkaar —.

De eerste en — bij is de —. Zij houd. . het — gezelschap —; want bij — dood (m.) of — —, geraakt het in — — en is spoedig —, als hare plaats niet — door eene nieuwe — vervangen —. Zij is de — bij, maar heeft — vleugels dan al — —, zij heeft eene . . . roode kleur, — pooten en eenen — angel. Van den — bedient zij — slechts in den — nood; want van — leven hangt — — van het — gezelschap af en op den steek volgt — de dood. Het is, alsof eene geheime — haar terug. . . , om van — wapen een — en — gebruik te

maken. De eerbied, dien de — bijen — koningin —, is —. Een — gevolg begeleidt haar —, waar — ook gaat en schijnt geen andere — te hebben, als de koningin te —. Naar welke — van den korf zij — ook begeeft, overal — zij — leven en nieuwe —; alle bijen —, — door de tegenwoordigheid der koningin, nog eens zoo —.

8

Vervolg.

Behalve de koningin vindt men in den — de hommels, die zich door — grootte van alle — —. Zij hebben zeer — oogen; — vleugels; een' — en — zuiger en volstrekt — angel. Zij — lui en — slechts zelden —.

Eindelijk ziet men ook nog in — — eene — kleine —, die — half — — zijn, als de —, maar — vleugels en — angel (m.) hebben. Men noemt ze —, omdat zij — allen arbeid —. Zij — de cellen, — honig en was, — den korf en brengen alle —, als doode bijen en — —.

Eenige houden wacht aan den — van den —, om — vijanden —; andere — de jongen, alle — vaste —.

Tot eenen zwerm behooren twintig duizend —, vijftien — hommels en éene —. Als die bij elkaar zijn, beginnen zij, de tamme in — korven, de — in een' — boom eene doelmatige woning te —, doch de — doen alleen al het werk.

9.

De Kameel.

De kameel is het — geschenk, dat de — gegeven — aan de — van Afrika. Het dient —, om in — levensonder . . . te —, als om de — landstreken te —. De kameel is in —,

vervaarlijke — te dragen, dikwijls — hij eene — familie op zijn' —. Daarom wordt — door de Arabieren dan ook — het — der woestijn —. Die — volkstammen eten —, drinken — — en gebruiken zijne — en zijne — tot — en tot bedekking — woningen. De kameel is een — van geduld, van — en van —; met — lasten —, steeds in het zand loopend en van — en. — kwijnend in de — stralen der —, verdraagt hij de — met lijdzaamheid. Zoolang hij — — dragen kan en zijnen weg —, spant hij — —, hij laat — — niet zinken, slechts dan, als zijne — geheel is uitgeput, stort hij neer en — op de plaats, waar hij — nuttig te zijn.

10.

De Leeuw.

De leeuw behoort tot het .... geslacht. Hij heeft — — pluim (v.) aan het — van een' lang .. staart (m.). Zijn haar is — van kleur. Zijn — vaderland is Afrika of Azië. De hoogte van een' leeuw der grootste — is meer dan 1½ M. en komt — overeen met — van een — paard; — lengte is 2 à 3 M. Hij — eene sterke borst, een' — hals en een' grooten kop. Zijn gezicht is bijna —. Zijne — tong loopt naar voren — toe en is met — stekels —, die ongeveer 1½ c.M. zijn en met de — naar achter zijn —. Van den hals golven de — manen. De leeuwin — deze manen en is ook een vierde kleiner dan —. De — der haren is een mengsel van grauwgeel en —. Het voorkomen van den leeuw is deftig; zijne stem — en bij geene andere te —. Als hij des — op roof —, — hij den kop op den grond en de — trilt van het — een halfuur ver, zoodat men niet — van welke — het gebrul komt. Eenige — vliegen dan verschrikt van de éene — naar de andere en

worden — eerst zijne — ; andere kermende — angst, zijn in — en vergeten te — . Deze — vrees, welke de — des leeuws verbreidt en de — , welke men aan zijne houding — te merken, verwierven — reeds — den naam van — — — ; want noch in — , noch in — , noch in — , wordt hij door — dier overtroffen.

11.

Vervolg.

De wijze, — hij zijne — bemachtigt, is dezelfde, als die, — de kat eene muis — . Hij — zijne prooi van uit een' schuilhoek en komt met — van 12 tot 15 voet eensklaps te — en slaat zijne — diep in zijne buit. In het — ziet hij evenals de kat bijna — dan des — . — dieren veracht — ; hij valt — de groote aan, daar deze — honger kunnen — . Maar aan den olifant, den — , het nijlpaard en den — waagt hij zich — , of hij moet er eene — reden toe hebben. De zege hangt dan evenals bij twee — sterke legers van het — af. Zelfs de buffel — hem alleen — op de vlucht, daarom moet hij hem — van — aanvallen. Men zegt, dat hij eene — vrees heeft van beren. Ook heeft men — , dat een — tegenstand den leeuw zeker afschrikt en, dat hij geen — aanvalt, als niet — honger of wraak hem — ; ja, dat hij soms voor één — jager de vlucht neemt.

Bij dat — is hij toch een vreeselijk — . Al doet hij ook voor den olifant in — en — onder, zoo overtreft — hem in — en — van lichaam. Men bedekt daarom in gevechten, die tot — van het publiek — worden, den snuit der olifanten met — , om den strijd te — . In zulk een — , waarin hij voor zijn leven en ook voor — vecht, toont hij zich in zijne — grootheid.

Vervolg.

Bij het zien van den olifant, begint hij vol — in — tonen te brullen, kort en —; hij zet den — op, zweept dezen in — wendingen in het — en geeselt er de — mede met een —, dat een — den — mensch zou ter aarde —. De — manen richten — op en — van de éene zijde naar de —; het — rimpelt — en uit de oogen — dood en —. Geen dier heeft in het — zooveel uitdrukking als — — en bij niet één zijn de — zoo — geteekend. Als hij — minuten zich alzoo tot den — graad van — heeft opgewonden, dan gaat hij met — sprongen op den — los en zoekt zijne klauwen te — in de — deelen van het —. Gelukt — dat niet, dan richt hij — op de..... pooten, om den — met des te meer — te kunnen voortzetten en deze houding — den — toeschouwer eene rilling door de —. De kracht in de voorste deelen van zijn — is zeer groot; hij — met een' slag den kop van een' os of een —; men zag — ook wel eens een — rond zonder — inspanning met den muil langs den grond —. Het aantal leeuwen neemt nu steeds — en — af, waartoe — — van het geweer veel bijdraagt. Dit is althans zeker, dat de — en andere — dieren, uit vrees — het schieten zich — terugtrekken uit de nabijheid der — woningen naar — en — plaatsen. Met vuur kan men ze — op — houden. Zij worden ook met jachthonden —. 12 tot 15 sterke en — honden vangen en — een' volwassen leeuw.

Jong —, laat de leeuw zich licht — en tot de jacht —.

Tot zijn — gebruikt de leeuw — ongeveer 15 — vleesch. Zijn eigen vleesch wordt door — volken gegeten en zijne huid — kleeding en — gebruikt.

AFDEELING VII.

1.

De afhankelijke Zin.

Het woord *afhankelijk* komt van *afhangen*; een afh. zin hangt van den hoofdzin af, heeft zonder den hoofdzin geene beteekenis of geene waarde en kan in geen geval op zich zelve staan. Men noemt den afh. zin ook wel *ondergeschikten* zin en deze naam duidt zeer juist zijne betrekking tot den hoofdzin aan.

Een afh. zin drukt nooit eene volledige gedachte uit. Zijne ondergeschikte betrekking tot den hoofdzin kan vijfderlei zijn.

Voorbeelden.

- a. *Wie tevreden is, is gelukkig.* (De tevredene is gelukkig).
Die 't kleine versmaadt, is 't groote niet waard. Het schijnt, dat de vrede zal gesloten worden. (Het sluiten van den vrede schijnt).
- b. *Weest, wat gij schijnt.* Hij blijft, wie hij is.
Schijnt, wat gij zijt. Hij wordt, wat hij beloofde te zijn. (Hij wordt het beloofde).
- c. *Ik hoop, dat ik uw broeder zal ontmoeten.* Ik weet niet, of hij komen zal. Zeg hem, *wanneer* hij komen moet. — Schrijft mij, *waarmede* gij u bezig houdt. — Ik weet niet, *waartoe* zijn antwoord dient.

De afhankelijke zin kan alzoo het *Onderwerp*, het *Gezede* en het *Voorwerp* zijn van den hoofdzin.

Deze zinnen heeten *zelfst. afh. zinnen*, omdat zij meestal kunnen vervaagen worden door een *zelfst. n. w.*
Bijv. :

Wie gehoorzaam is, wordt beloond. = De *gehoorzame* wordt beloond.

Hij blijft, *wie hij is*. = Hij blijft *dezelfde man*.

Ik weet niet, *of hij komen zal*. = Ik weet *zijne komst* niet.

Opgave.

Schrijft 10 samengest. zinnen, waarin voorkomen:

1. Onderwerpszinnen. 2. Gezegdeszinnen. 3. Voorwerpszinnen.

2.

Bijvoegelijk afhankelijke Zin.

Voorbeelden.

a. De man, *die schoenen maakt*, heet schoenmaker. De mode is een tyran, *wiens* wetten wij moeten volgen.

Hier is de held, *wien* wij onze bevrijding danken. Ik zoek het boek, *dat* ik verloren heb. De paardebloemen hebben forsche wortels, *die* diep in den grond dringen.

b. Het garen, *waarvan men linnen spint*, komt van de vlasplant. De pennen, *waarmede* wij schrijven, zijn van staal. Zoek een verblijf, *waar* gij rust hebt. Kent gij een paleis, *waarin* de dood niet binnentreedt?

c. Het uur, *dat (waarop) wij zullen sterven*, is ons niet bekend. In den tijd, *toen* de vogels praten konden, leefde er een koning. Hier is de plaats, *waar* gij zijn moet.

In deze samengest. zinnen komen *Bijv. afh. zinnen* voor. Deze dienen, om een naamwoord van den hoofdzin nader te bepalen. Dit naamwoord heet *antecedent*. Het antecedent kan in verschillende naamvallen voorkomen.

Bijv. *De man*, die schoenen maakt, heet schoenmaker.

Het werk *des mans*, die schoenen maakt, is zeer nuttig.

Den man, die schoenen maakt, gunnen wij beweging.

Den man, die schoenen maakt, noemt men schoenmaker.

NB. Men moet zeggen:

De vrouw, *over wie* wij spreken, is onze nicht.
en nooit:

De vrouw, *waarvan* wij spreken, is onze nicht.
waarvan, *waarin*, *waardoor*, *waarmede*, enz. hebben altijd betrekking op *zaken*.

Opgave.

- Schrijft 15 samengest. zinnen, waarin bijv. afh. zinnen voorkomen, die door *die* of *welke*, *wiens*, *wier*, *dien* of *welken*" enz. aan hun antecedent verbonden zijn.
- Schrijft 10 zulke volzinnen, in welke de woordjes: *waarin*, *waardoor*, *waarop*, *toen*, *dat* enz. voorkomen.

NB. Men lette er vooral op, dat de afh. zin een antecedent hebbe.

1. *Wanneer wij sterven zullen*, is ons onbekend.

2. De tijd, *wanneer wij sterven zullen*, is ons onbekend.

› *Wanneer wij sterven zullen*" is in 1 een *Onderwerpszin*, en in 2 een *Bijv. afh. zin*.

Bijwoordelijk afhankelijke Zin.

Deze zinnen duiden aan :

1. *De Plaats.*

Waar vroeger de woeste zee raasde, prijkt nu het gouden graan. Ik volg u, werwaarts gij gaat. Ga, waar gij wilt.

2. *Den Tijd.*

De landman werkt, *terwijl de stedeling slaapt*. *Als* het getij verloopt, verzet men de bakens. Zij zullen hem het nieuws verhalen, *zoodra* hij aankomt. Hij kreeg berouw, *toen* het te laat was. Wij wachtten, *totdat* de regen ophield. Ik kan u niet vergeven, *voordat* gij uw' misslag bekend hebt. *Sinds* men bronolie brandt, is de patentolie goedkoop. Zij kunnen geen vorderingen maken, *zoolang* zij met tegenzin studeeren.

3. *Een' Graad.*

De struis loopt zoo hard, *dat een vlug paard hem niet kan inhalen*. Deze man is te hoogmoedig, *dan dat* hij zijn ongelijk wil bekennen. *Hoe* meer iemand van zich zelve spreekt, *hoe* minder hij gaarne van anderen hoort spreken.

4. *Eene Vergelijking.*

Zooals de ouden zingen, piepen de jongen. Hij vergaart zooveel schatten, *alsof* hij eeuwig zal leven.

5. *Den Grond of de Reden.*

De zwaluwen kunnen vlug vliegen, *omdat zij lange vleugels hebben*. Stoelen hebben de Atchineezen niet noodig, *daar* zij op den grond zitten. Hij kreeg straf, *dewijl* hij had gelogen.

6. *Het Doel.*

Doet wel, *opdat het u welga*. De rechter blijve kalm, *opdat* de drift het recht niet belette. Wij besteden den tijd onzer jeugd wel, *ten einde (dat)* wij later bekwaam zouden zijn.

7. *Een Besluit.*

Hij werkt ijverig, *zoodat hij veel vordert*. De man kende geen Fransch, *weshalve* wij niet met hem konden spreken.

8. *Eene Voorwaarde.*

Indien het niet vriest, ontstaat er geen ijs. Ik wil uw vriend zijn, *mits* gij ook mijn vriend zijt. Wij zouden u gaarne betalen, *zoo* wij geld hadden. Gij zult niet genezen, *tenzij* gij reist. *Als* de zon op vallende regendroppels schijnt, zien wij een' regenboog. *Bijaldien* zij ons mochten aanvallen, zullen wij ons verdedigen. *Zoo* de vijand den slag verliest, zal zijn toestand hachelijk zijn.

9. *Eene Inwilliging.*

Hoewel Graaf Willem IV bij Stavoren woedend vocht, sneuvelde hij tegen de overmacht. Sommige menschen klagen steeds over hun lot, *niettegenstaande* zij overladen zijn met zegeningen. *Welke* verplichtingen men u *ook* oplegge, komt ze steeds trouw na. *Ofschoon* de kokosnoot aan een taaien steel groeit, wordt zij door den storm dikwijls afgerukt.

Uit deze vele voorbeelden kunt gij zien, dat er *vele soorten* van Bijw. afh. zinnen zijn. De *Bijw. zinnen* hebben altijd betrekking op het *Gezegde* van den hoofdzin; nu eens staan zij *voor* dan *achter* den hoofdzin, — soms *tusschen de deelen* van den hoofdzin.

Opgave.

Zoekt voor elke soort der Bijw. afh. zinnen één of twee voorbeelden in uw leesboek.

4.

Verkorte afhankelijke Zinnen.**Voorbeelden.**

a. De tevredenheid, (die) *de bron der deugd* (is), woont in ons zelve. De hoop, (die) *de balsem des levens* (is), troost ons in elk ongeluk. Graaf Jan II was een zoon van Aleid, *zuster van Willem II*. Ons land werd in 1697 bezocht door Czaar Peter I, *den grooten keizer aller Russen*.

In deze voorbeelden komen *verkorte Bijw. afh. zinnen* voor; het onderwerp en het koppelwoord zijn bij de verkorting weggelaten. Deze verkorte zin wordt ook *bijstelling* genoemd. *De bijstelling staat in denzelfden naamv. als het antecedent*.

- b. *Braaf te leeren* is het doel van den rechtschapen mensch. Het is mijne gewoonte niet veel te spreken (dat ik veel spreke.) Zich zelve te beheerschen, is moeilijk. Hunne ouders te eerbiedigen, is de plicht der kinderen. U gelukkig te zien (dat ik u gelukkig zie), is mijn wensch.
- c. Ik meende *te sterven van droefheid*. (Ik meende, dat ik zou sterven van droefheid). Men verzocht ons, binnen te komen. (Men verzocht ons, of wij binnen wilden komen.)

Wij geven nog een voorbeeld met een' verk. afh. zin.

Waagt het niet, uit de school te blijven. — samengestelde zin bestaande uit een' hoofdzin en een' afh. verkorten Voorwerpszin.

Waagt het niet	Uitgebr. enkelv. Hoofdzin.
uit de school te blijven d. i.	
dat gij uit de school blijft .	Uitgebr. enkelv. afh. zin, — Voorwerpszin van <i>waagt</i> .
(Gij)	Verzwegen onderwerp.
waagt niet.	Ontkennend gezegde.
het	Voorwerp (aankondiger van den voorwerpszin).

Ontleding van den Afh. Zin.

Gij	Onderwerp.
blijft.	Gezegde.
uit de school.	Plaatsbep. van het Gezegde.

2.

Opgaven ter Ontbinding en Ontleding.

1. De zon doet de kruinen der bergen glimmen, terwijl de nacht nog het dal omsluit.
2. Zegt mij de plaats, waar gij u opgehouden hebt.
3. 't Groen puilt nauwlijks uit de boomen,
Of daar zijn ze weer in 't hout,
Al die zwervers jong en oud.
4. Wie waarheid zoekt en waarheid mint,
Is needrig, als 't leergierig kind.

5. Men laat het kind
De varkensblaas, gevuld met wind,
Zijn ratels en zijn tollén.
6. 't Oude spreekwoord heeft het wel :
't Leven is een dobbelspel.
7. Zij zonk op haar leger onmachtig ter neer,
Verward en verwilderd van smarte.
8. Oud zijt ge, o Wolfert, en wit is uw schedel,
Dus sprak hem een jongeling aan.
9. Geluk, o rijken, met den schat,
Die u ten deele viel.
10. Men verhaalt, dat een Griekseh wijsgeer een stilzwijgen
van vijf jaren vorderde van degenen, die hij onderwees.
11. Elke taal heeft hare grondregelen en hare moeilijkheden.
12. Al zijn de modes nog zoo dwaas, men volgt ze.
13. Hij, die deugdzaam is, zal bemind worden, in welk land
hij zich ook bevinde.
14. Matig, rechtvaardig en vroom te leven, wordt van alle
mensen gevorderd.
15. Gelijk de aarde niet altijd rozen en leliën voortbrengt,
zoo geeft ons de wereld niet altijd genoegen.
16. Die eene leugen vertelt, weet niet, welke moeilijke taak
hij onderneemt: hij kan in de noodzakelijkheid komen,
om twintig andere te verzinnen.

Waagt het niet, uit de school te blijven. Sta mij toe, mijne ouders eens te bezoeken. Ik hoop hem hiernamaals weer te zien.

In deze voorbeelden *b.* en *c.* komen *verkorte afh.* zinnen voor; onder *b.* verkorte *Onderwerpszinnen*, onder *c.* verkorte *Voorwerpszinnen*.

Opgave.

1. Maakt in bovenstaande voorbeelden de verkorte afh. zinnen *volledig*.
2. Schrijft 10 samengest. zinnen met *verkorte Bijv. afh. zinnen*.
3. Schrijft ook 5 verkorte *Onderwerps-* en 5 verkorte *Voorwerps-zinnen*.
4. Maakt al die *verkorte zinnen volledig*.

5.

Vervolg.

d. Voorbeelden.

De madelieven vertoonen zich *bij de komst der lente*. (De madelieven vertoonen zieh, *als de lente komt*.) De Watergeuzen zeilden naar Holland, na uit Engeland verdreven te zijn (nadat zij uit Engeland verdreven waren). Ofschoon geheel bedekt met wonden, vocht Sidney tot het einde. Ik ben zoo blij, u weer te zien. Hij liep maar voort, zonder om te kijken. Wij studeeren ijverig, ten einde vooruit te komen. (Wij studeeren ijverig, ten einde wij vooruitkomen.) Wij stonden vroeg op, om de zon te

3*

zien opgaan. Wij eten, om te leven. Zij komen bij u, om u geluk te wenschen. Hij speelt piano, om het gezelschap te vermaken.

In deze voorbeelden komen *verkorte Bijw. zinnen* voor. Gij moet de *verkorte zinnen* eens *volledig* maken.

Opgave.

Schrijf 10 samengest. zinnen met verkorte Bijw. zinnen.

AFDEELING VIII.

1.

Ontleding.

Wie tevreden is, is gelukkig. — Samengest. volzin, bestaande uit een' hoofdzin en een' afhankel. zin.

Wie tevreden is. . . . . Zuiver enkelv. afh. zin, — de Onderwerpszin.

(Hij) is gelukkig . . . . . Zuiv. enk. hoofdzin, waarvan de Onderwerpszin het onderwerp is.

Wie tevreden is. . . . . Onderwerp.

is gelukkig. . . . . Gezegde.

Ontleding van den Afh. Zin.

Wie . . . . . Onderwerp.

is tevreden . . . . . Gezegde.

Bij eenig nadenken kan het den leerling niet moeilijk vallen ook samengest. zinnen met andere soorten van afhankel. zinnen te ontleden.

avonds van een gastmaal kwamen met licht te vergezellen, opdat de vrees van niet te huis te kunnen komen hen zou beletten, zich te bedrinken. Ik wil den tijd mijner jeugd wel besteden. De bast der boomen werd gebruikt om op te schrijven, voordat het papier uitgevonden was. Wie stak den prachtigen tempel van Diana in brand, om zijn' naam onsterfelijk te maken? Wanneer de goden een' vorst beminnen, zeide een oud wijsgeer, dan schenken zij hem 't kwade, zoowel als het goede, opdat hij niet vergete, dat hij een mensch is. Een man, die zijne kinderen aan vlijt gewent, zorgt beter voor hen, dan dat hij hun schatten nalaat.

5. *Vult aan :*

Indien gij arm zijt...

Zoo gij uwe ouders eert...

Hoewel hij behoeftig is...

Wilt ge gelukkig zijn, zoo...

Voor hem, die leeren wil...

Wie zich verveelt te midden der natuur...

6. *Maakt zinnen over.*

een onbeperkt gebied — uitheemsche planten —
 een gapende afgrond — een bloedige strijd —
 een zonnige dag.

7. *Ontbindt in zinnen en benoemt deze:*

Tot de stoffen, die tot de vervaardiging van kunstbloemen gebruikt worden, behoort ook eene soort van fluweel, dat in Duitschland vervaardigd wordt en hiertoe bijzonder geschikt is.

Eensklaps zagen zij den boschwachter naderen, gevolgd door den kleinen Felix en een knap jongeling, die aandachtig de opschriften aan de muren las.

8. Wat beteekent het woord *doelwit* en wat *doel-treffend*? *Gebruikt ze in twee zinnen.*
9. Schrijft 10 woorden, die uitgaan op: *aar, ier* of *er*.
Bijv. *woekeraar, herbergier, lezer.*
10. De *haan* is het zinnebeeld der *waakzaamheid*.
Het *anker* is het zinnebeeld der *hoop*.
Gaat zoo eens voort.
11. *Maakt samengestelde zinnen, waarin komen: boven-dien, hetzij.... hetzij, toen, zooals, echter, naar-mate.*
12. Wat beteekent: een huis *slechten*.
  een' twist *beslechten*.
13. In »ontferm u *mijner*», (onzer, zijner harer, hunner, enz.) is: *mijner, onzer, zijner, harer* en *hunner* de tweede naamval van: *ik, wij, hij, zij* en *zij* (meerv.)
Kent gij nog andere werkw., welke den 2en Nv. regeeren?
14. *Ziet gij ook fouten in deze zinnen:*
Hier is een prijs voor u, die altijd zoo goed het opgegeven werk heeft afgemaakt. — Gij en uwe zuster hebben zich loffelijk gedragen. — Zijn broeder en gij heb-

17. Aamechtig en vermoeid,
Den voet door 't zand verschroeid,
Ging in dat eenzaam oord
De wandlaar langzaam voort.
18. Hij zoekt en vindt het teeken
Aan d'oever van den Rijn,
Maar vindt, helaas, het steken,
Waar eens zijn graf zal zijn.
19. Beminnelijke jeugd, ik was, wat gij thans zijt,
Haast wordt gij, wat ik ben: de jeugd vliedt met
den tijd.
20. 't Is nuttig voor den sterveling,
Die in de wereld leeft,
Dat hij zich uit dien wuften kring
Naar d'akker Gods begeeft.
21. Er was eens, ik weet niet wie en hij woonde, ik weet
niet waar.
22. Hoe schrander de oude Grieken ook waren, zij heb-
ben nooit de kunst uitgevonden, om boeken te
drukken.
23. In 't gedruisch des winds verloren
Over 't woelig ruim der zee,
Laat zich Ada's harptoon hooren,
Jammert dus haar hulploos wee.
24. Herinner u, wat gij zijt, en wees nederig.

25. Ziet gij dat dundoek wappren,
Met drieërleie baan?
Dat is de vlag der dappren,
Der Belgen leeuwenvaan!

AFDEELING IX.

Oefeningen.

1. *Maakt volzinnen, waarin voorkomen: indien, in-geval, ofschoon, of ... of; naar gelang.*
2. *Gebruikt het meervoud dezer woorden in zinnen: olie, bezie, gouverneur-generaal, kolonie, lelie.*
3. *Gebruikt het woord hemel in verschillende betee-kemissen. Evenzo de woorden: sleutel, kanaal en licht.*
4. *Ge moet deze zinnen eens omzetten d. i. voor den bedrijvenden vorm moet ge den lijdenden schrijven en omgekeerd.*

Als wij een doel willen bereiken, moeten wij gepaste middelen aanwenden. De meeste veranderingen, welke de oppervlakte onzer aarde ondergaan heeft, zijn door de beweging der wateren veroorzaakt. De onheilen, die wij ons zelve berokkend hebben, zijn altijd de smartelijkste. Lycurgus had verboden, diegenen, welke des

ben ieder evenveel schuld. — Een jongen schreef aan zijne ouders: Ik heb aan niemand meer verplichting, dan aan u, die mij altijd zoo liefderijk hebben geleid. — Dit is wel groote ondankbaarheid tegen mij, die u altoos als een' broeder lief gehad heeft. — »Uw vader, uwe moeder en gij gaan samen een reisje maken,» wel, dat doet mij genoeg.

15. *Maak mij eens duidelijk dat:*

begeerig, — gierig — nieuwsgierig — gierbrug naar de afleiding verwant zijn en gebruikt elk woord in een' zin.

16. *Over de Bijstelling.*

Karro, onze trouwe wachthond, is gestorven. Hij schrijft aan Johan, zijn .. goe .. vriend. Hij ontmoette den dokter, d .. kameraad zijner jeugd. Wij lazen van Alexander, d .. gelukkig .. overwinnaar van Darius. Vondel, d .. grootst .. onzer dichters, gunde men op zijn ouden dag een pensioen. Zij scholden d .. koopman, onz .. oud .. kennis, een .. bedrieger. Zij verloren Barendsz, hun .. wakker .. raadsman in den nood. Mijn' broeder, als een .. ervaren rekenaar, gaf men de moeilijkste sommen. Naast uw' neef, d .. koopman, woont mijn vriend, d .. boekhandelaar. Ik ontmoette uw' vriend, d .. kapitein.

17. *Vult aan:*

De tegenspoed en de honger.....

Kinderen en onwetenden.....

Gods wijsheid en liefde blijken niet minder.....

Oprechtheid is een zeker middel . . . . .
 Voor zijn vaderland te sterven . . . . .
 De tijd der jeugd is . . . . .
 Wie gaarne anderen helpt. . . . .

18. *Maakt samengestelde zinnen, waarin komen de voegwoorden:*

doch — alsof — intusschen — evenals — zoodat.

19. Voornaamwoorden, die afh. zinnen aan een naamwoord van den hoofdzin verbinden heeten *betrekkelijke voorn.w.*

Ziethier de verbuiging van *die, welke, van dat, hetwelk.*

Enkelvoud.

Meervoud.

Mann.

Vrouw.

Onzijdig.

1. Die, welke.	Die, welke.	Dat, hetwelk.	Die welke.
2. Wiens, welks.	Wier, welcher.	Welks.	Wier, welcher.
3. Wien, welken.	Die, welke.	Dat, hetwelk.	Wien, welken.
4. Dien, welken.	Die, welke.	Dat, hetwelk.	Die, welke.

N.B. *Die* en *welke* slaan beide terug op *personen*; op zaken laat men veelal *welke* terugslaan.

Vult aan:

- N.v. De eik, *welke* . . .
 De tevredenheid, *die* . . .

Het goed, *dat* of *hetwelk*...

De mieren, *die*...

2. N.v. De Ruijter, *wiens*...

De deugd, *wier*...

Het beeld, *welks*...

De sterren, *wier*...

3. N.v. God, *wien*...

De eer, *die* of *aan welke*..

Het geluk, *aan hetwelk*...

Onze vrienden, *wien*...

Onze vriendinnen, *wien*...

Onze kinderen, *welken* of *wien*...

4. N.v. De olifant, *dien*...

De roos, *die*...

Het leven, *dat*...

De visschen, *die*...

20. *Ziethier vier verzen uit Tollens' Overwintering:*

Nu wenkt hij ¹⁾ Heemskerk, vat zijn handen,
poogt te spreken.

En reikt hem 't opstel toe, — maar blijft in snikken
steken,

En wijst hem spraakloos ginds de plaats aan —
ginds omhoog,

Waaraan hij 't hechten moet, — waaraan men 't
vinden moog'.

---

¹⁾ d. i. *Barendsz.*

Opgave.

1. *Zet de zinnen om d. i. maakt lijdend, wat bedrijvend is.*
2. *Vertelt in korte woorden, wat gij weet van Heemskerk.*
3. *Vervangt elk pers. voornw. door een zelfst. naamw.*
4. *Schrijft andere woorden voor: vat, poogt, toereiken, blijven steken, waaraan en hechten.*
5. *Welk verschil in beteekenis is er tusschen: hechten, hangen en haken?*
6. *Verklaart het woord spraakloos.*
7. *Gebruikt in zinnen: eindeloos en oneindig; talloos en ontelbaar; mateloos, onmetelijk en onmeetbaar, eerloos en oneerlijk.*

21. *Wat beteekent bouwen in: een huis bouwen.*

op iemand bouwen.

het land bouwen.

de see bouwen.

En wat beteekent slaan in: hij slaat den hond.

de klok slaat.

desoldatenslaan op de vlucht.

geld slaan.

22. *Gebruikt in eigenlijke en in figuurlijke beteekenis: kroon, wortel, prijs, tak, top, vrucht, vuur, grond, bloem, leute, vergift, beeld, zoom, nacht, rand, kelk, trap.*

Bijv.: De koning draagt eene kroon (eig. beteekenis).

Grijze haren zijn de kroon des ouderdoms.

23. *Maakt samengestelde zinnen, waarin komen de voegwoorden:*

integendeel, desniettemin, nochtans, want, derhalve.

24. *Vult aan:*

De matigheid verlengt het leven, zij...

De zachtmoedigheid is als...

Een onvoorzichtig mensch schaadt soms meer...

Een gerust geweten is als...

Al, wat de aarde voortbrengt...

De slanke palmen, die...

Op iederen winter volgde... .., zoo...

Tijd is meer waard dan geld; daarom...

25. *Gebruikt in zinnen:*

een leinig en krachtig lichaam — stille en eenzame plaatsen — te voorschijn treden — treurige omstandigheid — beemden en bosschen — krank en moe.

26. *Wat is het tegengestelde van de cursief gedrukte woorden:*

de *ontloken* bloem; de *groenende* weide; eene *slapeloze* nacht; een *kortstondig* verblijf; een *strijdzuchtig* volk; een *onverdeeld* genoegen; een *nertrouwelijk* gesprek; een *vergeten* burger; een *standvastig* karakter; een *aanzien-*

lijk bedrag; een *gewichtig* ambt; eene *grondige* studie; een *verheven* geest; een *geliefd* lied; eene *verschoten* livrei; een *knorrige* toon; *uitgesleten* figuren.

27. *Schrijft dit geestig dichtje van onzen dichter Huygens in de tegenwoordige spelling:*

Mijn drucker leeft in droeven druck;
 Want 't drucken druckt hem weinig druck,
     't Waar geen bedruckte drucker,
     Viel 't drucken maar wat drucker.

Opgaven.

1. Brengt deze verzen in eenvoudig *proza* en geeft aan hoe de éene zin in betrekking tot den anderen staat.
  2. Wat vindt gij bijzonders in dit gedichtje?
  3. Plaatst andere woorden voor: *droeven druck, bedruckte drucker, viel*
28. Schrijft 6 samengest. zinnen, waarin een *betrekk. voorn.w. in den 2en Nv. en het antecedent in den 4en Nv. staat.*
- Ook 6 zulke zinnen met het *betr. voorn.w. in den 2en en het antecedent in den 3en Nv., als:*

Ik wil u iets vertellen van *Admiraal De Ruyter*, wiens groote daden alom bekend zijn.

Men schenkt hem, wiens berouw oprecht is, gaarne vergiffenis.

29. In *ellende* is: el (elders) = uit of buiten; lende = land.

In *schalmei* is: mei=tak; schal = schellen of fluiten. *Bang* is: be-ang; — *ang* is eng.

Nu kunt gij zeker de woorden ellende, schalmei en bang goed verklaren. —

30. *Schrijft 6 zinnen met omdat en ook 6 zinnen met opdat.*

God heeft ons de rede gegeven, *opdat* zij ons gedrag zou besturen.

De zwemvogels kunnen in het water leven, *omdat* hunne veeren vettig zijn.

31. *Vult de ontbrekende voegwoorden in:*

.... uw broeder jonger is dan gij, is hij veel verstandiger. — Sparta was matig... Socrates de matigheid geprezen had. — Ik wil ijverig studeeren... bekwaam te worden. — ... minder geld hij heeft, ... zuiniger hij is. — ... gij anderen geheimhouding wilt leeren, zoo begin met u zelve. — ... men zich boos maakt, straft men zich zelve. — Zij zullen vertrekken... de gelegenheid zich aanbiedt. — Hij maakt veel zwaarigheden... alles zal terecht komen. — Hij behandelde ons slecht; ... houden wij ons niet meer met hem op. — ... de wroeging somtijds slaapt in voorspoed, ... ontwaakt zij zeker in tegenspoed. — Gij kunt geen vergiffenis krijgen ... gij u betert. — Dat de voorspoed

u ... verblinde ... verhoovaardige! — Gij kunt hier vertoeven ... gij uwe bezigheden hebt verricht. — Zij beloofden elkander hulp ... die noodig mocht zijn. — Ik ga dezen avond uit ... het regent. — Ik twijfel ... hij komen zal. — Ik wandelde in het bosch ... ik uw broeder ontmoette. — Bezint ... gij begint. — . . . hij ernstig aandringt, zal ik niet in zijn verzoek toestemmen ... hij mij geheel overtuige. — ... gij iets beloofd hebt, weest getrouw aan uw woord. — ... gij niet vergeeft, zal ook u niet vergeven worden. — ... ik uit moest gaan, heb ik mijn werk in haast afge maakt. —

82. *Vult aan:*

Die veel bezit is niet rijk, maar ...

De misdaad straft zich zelve; daar ...

Indien er geen goud ware ...

Jeugd en gezondheid zijn gaven Gods; daarom ...

Nederland is een belangrijke staat; ofschoon ...

Wie wijs is in eigen oogen ...

Berispt niet de gebreken van anderen; want ...

Verheugt u niet, als ...

83. *Maakt de volgende enkelv. zinnen samengesteld door bijvoeging van afhankelijke zinnen:*

De weelde neemt toe. Zijt gij ook in Rotterdam geweest? Venetië was eene bloeiende republiek. Julius Cesar verscheen in deze landen. Hij moest wel lachen. Onze soldaat toonde zijne wonden. Het huisje lag in

het groene bosch verscholen. Hij verveelt zich nooit. Geluk bestaat niet in rijkdom. Van volksspelen hebben de Nederlanders weinig begrip. Geleerdheid brengt niet altijd rijkdom aan. Willem III werd koning van Engeland. De Franschen trokken over den Rijn. Erasmus te Rotterdam slaat een blad van zijn boek om.

34. Schrijft 6 samengest. volzinnen, waarin *een betr. voorn.w. in den 4en Naamv.* en het *antecedent* in den *1en Nv.* staat.

Schrijft 6 samengest. volzinnen, waarin *twee Voorwerpszinnen* voorkomen.

35. *Gebruikt in zinnen:*

haken naar — aansporen tot — voegen bij —
 verschuilen achter — begeerig naar — belust
 op — toegeven aan — afwijken van — hechten
 aan — afwisselen met.

36. Men zegt en 't vindt geloof, dat eens een holle boom,
 Ontworteld door den wind, geworpen in den stroom,
 Waar hij langs d'oever dreef, een' stouten mensch

deed wagen

Te klimmen in die boot, die 't eerst zijn oogen zagen
 En hij, op 't nat gewiegd, bij 't roeien van zijn hand
 Een eind weegs van dit oord behouden kwam aan

land.

Opgave.

1. Schrijft deze verzen in eenvoudig proza en let vooral op het verband der zinnen.
2. Schrijft alle verkorte afh. zinnen *volledig*.
3. Zoudt gij alle zinnen dan kunnen benoemen?
4. Wat beteekent het woord: *ontworteld*?
5. Schrijft andere woorden voor: *stroom, oever, stouten, nat, gewiegd, behouden*.
6. In welken naamval staan: *holle boom, een stouten mensch, die, zijn oogen, behouden en weegs*.

37. *In den herfst verhuizen de trekvogels naar warme streken.*

Nu gaan we van *elk woord* in dezen zin iets zeggen.

In . . . . Voorzetsel.

den . . . . Bepalende lidw. mann. enk. 4 Nv.

herfst. . . . Gemeen zelfst. nw. mann. enk. 4 Nv.

verhuizen . . . . Afgel. zwak werkw. Tegenw. t. 3 pers. mv.

de . . . . Bepalend lidw. mann. enkelv. 1 Nv.

trekvogels . . . . Samengest.gem.zelfst. nw. mann. mv. 1 Nv.

naar . . . . Voorzetsel.

warme . . . . Bijv. nw. vrouw. meerv. 4 Nv.

streken . . . . Gemeen zelfst. nw. vrouw. meerv. 4 Nv.

Bij deze ontleding zondert men niet de *legrippen* af, om ze nader te beschouwen; men beschouwt woord voor woord, om te bepalen, wat het met het oog op de taalkunde waard is Deze ontleding heet *taalkundige ontleding*.

Opgaven.

Wij prijzen de naarstigheid van de kinderen uwer school. De deugd is de bron van de rust der ziel. Wij lezen den inhoud van een boek, dat zeer fraai is. Een vervelend boek is een slechte vriend. Adam was de eerste mensch. Een vierde van een jaar is 13 weken. Wij bedanken u voor uwe goedheid.

38. Gebruikt in zinnen: *waarmede, waarop, waardoor, waarin, waartusschen, waaruit.*
39. Is er verschil tusschen: *bespoelen, besproeien, begieten, drenken* en *overstromen*?
Gebruikt elk woord in een' zin.
40. Schrijft 6 zinnen, die door eene *dubbelpunt (:)* verbonden zijn.
Ook 4 zinnen, die door eene *kommapunten (;)* verbonden zijn.
41. Gebruikt in zinnen de woorden: *waarna* en *waarnaar*; *nadat* en *naardat*; *daarna* en *daarnaar*.
Bijv. Ik weet niet, *waarnaar* (naar welke zaak) gij vraagt. Wij zullen gaan afrekenen, *waarna* (na welk afrekenen) gij kunt vertrekken.
42. Is er onderscheid tusschen *dewijl* en *terwijl*? —
Gebruikt elk dezer woordjes in 4 flinke zinnen.

43. *Vult aan:*

Het licht der maan is...

De landbouw was en is altijd...

Eene slechte tijding is als...

Al ons leeren en al onze studiën moeten dienen...

Men kan gelukkig zijn zonder...

Een rijk man vindt licht vrienden: hij...

Toorn en krankzinnigheid zijn...

Vele menschen vergeten dikwijls...

44. Maakt 10 zinnen, waarin *het betrekkel.* of *het aanw. voorn.w. dien* voorkomt. Duidt het *betr. voorn.w.* aan door *b* en het *aanw. voorn.w.* door *a*.

Bijv. Den vriend, *dien* (b) wij liefhebben, vergeven wij gaarne. Welken weg zijt gij gekomen, dezen of *dien* (a)?

45. *Gebruikt in zinnen:*

inslag, afslag, doorslag, opslag, verslag, uitslag, veldslag, golfslag, slagader, slagpen.

46. Wie is een *vermetel* (meten) mensch?

Wat is *gedegen* (*dijen, ter dege*) goud?

Wat is: *zwichten* (*zwijken*) voor de overmacht?

Wat is: eene *uitheemsche* (heem is huis) plant?

Wat is: netten *boeten*; ketels *boeten*?

N.B. Met *boeten* hangt samen: *beter, balen, baat* vinden, *baatzuchtig, Betuwe (Bat-ouwe).*

47. *Verklaart deze samengestelde woorden:*

slachtoffer — vloeistof — suikerriet — genees-
middel — kenteeken — oogwenk.

Bijv.: Eene vloeistof is eene stof, die kan vloeien, zoo-
als: water, bier, melk, wijn, enz. Eene vloeistof is
dus het tegengestelde van eene *vaste* stof.

Gebruikt elk woord ook in een' zin.

48. *Maakt 10 zinnen, waarin mij, hem en haar in
den 3den en 4den Nv. voorkomen.*

Bijv.: Ik heb *mij* (4e Nv.) vergist; geeft *mij* (3e Nv.)
de schuld van alles.

49. *Gebruikt in 10 zinnen het woordje dat als
betr. voorn.w., als aanw. voorn.w. of als voeg-
woord.*50. *Verklaart deze woorden:*

onderwijzen — beteugelen — zegevieren — voor-
zichtig — lichtgeloovig — zorgvuldig.

Gebruikt elk woord ook in een' zin.

51. *Vult aan:*

Onder de uitlandsche boomen zijn merkwaardig....

Het geluk verheft dikwijls eerst....

Rijkdom heeft alleen waarde voor hem....

Verloren tijd wordt....

Tegenspoed is een harde leermeester, maar . . . .

De waarde van den grond is in ons land zeer vermeerderd, omdat . . . .

Napoleons tocht naar Rusland was . . . .

De burgeroorlog is de ergste ramp, die . . . .

52. Is *verleppen* hetzelfde als *verdorren*?

Is *uitroeien* hetzelfde als *vernietigen*?

Is *glinsteren* hetzelfde als *vonkelen*?

Is *uitbreiden* hetzelfde als *uitspreiden*?

Is *jeugdig* hetzelfde als *jong*?

53. *Is er verschil tusschen:*

streven en sribbelen; hongeren en hunkeren; verspelen en verspillen; springen en besprenkelen?

Gebruikt ook elk woord in een' korten zin.

54. Wat beteekent *grond* in de woorden: *grondwet*, *grondbeginselen*, *grondbeginsel*, *grondslag*, *grondstof*?

55. In *doodskil*, *lijnrecht*, *torenhoog*, *ijzerhard* worden de begrippen *kil*, *recht*, *hoog* en *hard* versterkt door *doods*, *lijn*, enz.

Geeft meer zulke woorden op en gebruikt ze in zinnen.

56. Gebruikt in zinnen: *strijdig met*, *om strijd*, *in strijd*, *ten strijde*.

57. *Verklaart de woorden*: lauwerkrans, gastvrijheid, weerloos, tegenwind, uitstekend.
58. *Gebruikt in zinnen*: beide — beiden; alle — allen; eenige — eenigen; andere — anderen; vele — velen; sommige — sommigen.
59. Wat beteekent *tocht* of *togen* in: *uittocht*, *intocht*, *doortocht*, *hartstocht*, *kruistocht*, het *tocht* hier, *opgetogen*, zij *togen* aan 't werk, *zieltoegen*.
Gebruikt het 1^e, 2^e, 3^e, 4^e en 7^e woord in zinnen.
60. Gebruikt in zinnen, ook met *hebben en zijn*: dwarsdrijven, liefkoozen, pluimstrijken, kielhalen, misleiden, achtervolgen.
61. Een hunner nog bij tijds springt duislig uit zijn mat
En bonst de luiken stuk en rukt de haardklep open,
En laat den tocht in huis . . . .
De kou stuift in, ...
En kruipt de kooien rond en vriest de tijken grijs,
En schudt de manschap op . . . .

Opgaven.

1. Schrijft de afzonderlijke zinnen op.
2. Zet het geheel om.
3. Zijn: *duislig*, *stuk*, *open*, *rond*, *grijs*, bijw. of bijv. naamw.?

4. Wat is eene haardklep? Kent ge ook eene veiligheidsklep?
5. Wat is een luik? Wat is *luiken*, *ontloken*, *geloken*?
Gebruikt deze woorden in zinnen.
6. De manschap is de *verzameling* van mannen. Schrijft meer woorden op, die op *schap* uitgaan.
7. Wat beteekent: De kou *stuift* in?
8. *Bij* tijds, *bij* gelegenheid. Zoekt meer zulke uitdrukkingen.
9. Wat is hier eene *mat*; wat zijn *kooien*?

62. *Wat beteekent:*

De duinen blauwen reeds. — De moed begaf hem. — Daar komt de kiel met goud belaân. — Het noodlot draait zijn wentlend rad. — Het vuur der tweedracht vlamde in 't rond. — De schepping lacht. — Bouw niet op geluk, o mensch! Reeds zinkt de grauwe nevel neer.

63. *Wat is het tegengestelde van de cursief gedrukte woorden:*

Een *weifelende* tred. — Een *onverwacht* geluk. — Een *radeloos* mensch. — *Matte* leden. — Een *nevelige* ochtend. — Een *weerspannig* kind. — Eene *blijmoedige* hoop. — De *ontloken* bloem. — Een *drabbig* nat. — Een *milde* gever. — Een *rampzalig* lot. — Een *snedig* gezegde. — *Vurige* oogen. — Een *weldadig* mensch. — Een *dubbelzinnig* woord. — *Gemaakte* vriendelijkheid. —

64. *Wat beteekent: ruigharig — oppervlakte — schuilplaats — verzadigen — wreedaardig — onherbergzaam?*
65. Het woord *vleugel* komt in verschillende beteekenissen voor, als: de *vleugels* der dieren, de *vleugels* van een' molen, de *vleugels* van een huis. *Zoekt gij eens meer zulke woorden. Bijv.: boord, schat, grens, wortel, avond, enz. enz.*
66. *Gebruikt in zinnen: uitzicht, doorzicht, opzicht, toezicht, voorzichtig, zichtbaar, bezichtigen.*
67. Welke woorden zijn afgeleid van *binden*?
 Welke woorden zijn afgeleid van *schieten*?
 Welke woorden zijn afgeleid van *vliegen*?
 Welke woorden zijn afgeleid van *breken*?
 Welke woorden zijn afgeleid van *kiezen*?
 Welke woorden zijn afgeleid van *sluiten*?
68. *Wat beteekent:*
 Het ei wil soms wijzer zijn dan de hen?
 Een stuiver gespaard, een dubbeltje gewonnen?
 Een goed begin is een' daalder waard?
 Rijkdom en een dubbeltje kennen elkaar?

AFDEELING IX.

OEFENINGEN EN OPGAVEN TOT HET MAKEN VAN KLEINE
OPSTELLEN.

1.

1. De Vertelling *).

Als lieve vertellingen zijn aantebevelen, uit

Kinderschat. N°. 7. Zwaluw en Musch. — N°. 9. De Zangvogels. — N°. 15. De Wekker. — N°. 22. Het Vinkje. — N°. 30. De Spreeuw. — N°. 34. Vliegen en Spinnen. — N°. 35. Het eerlijke Vischje. — N°. 47. De Man met de Zweep. — N°. 50. De Kleine Lediggangers. — N°. 52. Het Broodje. — N°. 53. Het Katje en de Breinaalden. — N°. 71. De Haas en de Vos. — enz.

Wildzang. N°. 5. Die arme Profet. — N°. 11. De Wolf en de Kraan. — N°. 23. Hans wil reizen. — N°. 37. De Brand. — N°. 53. Piet Hap. — N°. 57. Van den Koning en den Smid.

---

*) De onderwijzer leest of verhaalt voor de klasse eene vertelling in proza of poëzie; de leerlingen luisteren en schrijven daarna den inhoud der vertelling met eigen woorden op de lei en vervolgens in hun schrijfboek.

Kindervreugd. N°. 2. Het Kind onder de Wolven. —
N°. 3. De trouwe hond. — N°. 10. De looze
Kinderen. — N°. 20. Het Hoenderhok. —
N°. 26. De Putter. — N°. 52. De drie Broe-
ders. — enz.

Mosroosjes. N°. 1. De groote Hond. — N°. 12. Een zon-
derling Pleiziertochtje. — N°. 28. De Raaf
en de Vos. — N°. 56. Keizer Jozef II. — enz.

Als vertellingen van meer gehalte zijn aantebevelen, uit:

Stofgoud. N°. 3. Dood van Willem den Zwijger. —
N°. 7. Kruisvaarders. — N°. 14. Tijger en
wilde Buffel. — N°. 26. Windstilte. —
N°. 36. Het Ontbijt van den Hertog van
Alva. — N°. 47. Dushmanta. — N°. 52. De
Arabier en zijn Paard. — enz.

**Ouwersloot en
Lastdrager.** } De Perzer en zijn Paard (bl. 43). — Rem-
brants voorspoedige reis (bl. 21). — Peter
de Groote te Dantzig (bl. 66). — De Dood
van Augias (bl. 114). — De Doodgraver
(bl. 146). — Jan van Schaffelaar (bl. 195)*

Genabeth. De Sterrekundige (bl. 53). — De Ezel
(bl. 207). — De Beer (bl. 219).

2. De Beschrijving.

a. School en Huis.

Het Schoolgebouw. — Het Boek. — Het Papier. —
De Kinderen der School. — Het Huis. — De Muur. —

De Schoorsteen. — Het Dak. — Het Raam. — De Tafel. — De Lamp. — De Klok. — De Kachel. — De Tuin.

Voorbeeld.

De Tafel.

Punten. Wat is zij? — Hoe is zij? — Waarvan is zij gemaakt? — Door wien is zij gemaakt? — Deelen? — Vorm? — Soorten? — Nut.

BEWERKING.

Eene tafel kennen wij allen. In elke woning vindt men dan ook eene tafel. Zij behoort tot het meest noodige *huisraad*. In de huizen der rijken staan prachtige tafels; deze zijn *rond* of *ovaal* en van kostbaar hout vervaardigd. Dit hout is fijn gepolijst en zoo glad als een spiegel. In de woningen van den minder gegoede vindt men meestal *vierkante* tafels, met vier stevige pooten en eene lade. De zindelijke huismoeder zorgt, dat het blad wit geboend is en de geheele tafel er helder uitziet. Soms spreidt zij een linnen doek over de tafel uit. — Eene vierkante tafel wordt meestal door den *timmerman* gemaakt; de *meubelmaker* maakt de ronde en ovale tafels. Als men in hunne winkels komt, ziet men hoe de tafels gemaakt worden. — De deelen der vierkante tafel zijn: het *blad*, het *raam*, de *lade* en de vier *pooten*, deze worden alle van *eiken-*, *beuken-*, of *dennenhout* vervaardigd en soms door den verver bruin of groen geverfd. De deelen der ronde tafel heeten *blad*, *poot* en *voet*. Het blad is meest van *mahoniehout*; soms is slechts een dun laagje van dit hout op

minder kostbaar hout gelegd. — De poot en de voeten zijn dikwijls fraai besneden en de geheele tafel kan zeer fraai gewreven worden.

Nu noem ik nog eenige tafels op. Aan den naam kan men hooren, waartoe zij dienen. Er zijn: *speeltafels, theetafels, waschtafels, koffiehuistafels, schooltafels, kleermakerstafels*, enz. Het nut der tafels is zeer groot. Hadden wij geen tafels, dan moesten wij onze spijzen op den grond plaatsen. Zoo doen nog de min beschaafde volkeren. Wij zouden bij ons eten moeten gaan liggen, en wij zouden spreken van *aanliggen* in plaats van *aanzitten*. Zonder tafels zouden wij onze gebruiken en manieren geheel veranderen. De tafel is dus onmisbaar.

b. Straat en Veld.

De Straat. — De Winkels. — De Markt. — Het Stadhuis. — De Kerk. — De Toren. — Eene Fabriek. — Een Boerenhuis. — De Weide. — Het Bouwland. — De Heide. — Het Bosch.

Voorbeeld.

De Straat.

Punten. Plaveisel. — Hoofd- en Zijstraten. — Verkeer. — Gebouwen. — Dorpsstraat. — De straat 's avonds. — De straat 's morgens op het dorp en in de stad.

BEWERKING.

In de steden zijn de straten *net* en *vlak* geplaveid; aan weerszijden is een trottoir voor de voetgangers. Het plaveisel bestaat meestal uit granietsteen; in sommige groote steden als in Parijs zijn de straten niet met steenen geplaveid. „*Een ei is een ei*” maar tusschen eene straat en eene straat is groot

verschil; van daar, dat men spreekt van *hoofd-* en *zijstraten*. De hoofdstraten zijn vooral belangrijk door het drukke verkeer; zij bevatten de fraaiste *gebouwen* en de grootste *winkels*. Als het om acht of negen uren des avonds stil en doodsch is op de straten van een dorp of van een afgelegen stadje, dan is er nog *volop leven* en gejoel in de hoofdstraten eener drukke stad. De winkels zijn schitterend verlicht en bieden de fijnste en rijkste voorwerpen ter bezichtiging aan. De lantaarns, op bepaalde afstanden van elkaar geplaatst, werpen haar helder licht verre van zich. Eene vroolijke menigte verdringt zich, om te zien en te hooren, om van de avondlucht te genieten en . . . om de zinnen wat te verzetten. Meiden met witte schortjes gaan boodschappen doen en lachen en praten onder het gaan; rijen van jongens komen vroolijk uit de avondklassse, of van de winkels. Knechten in hunne werkpakjes rooken bedaard een pijpje of eene sigaar en praten over allerlei dingen. Deftige heeren in 't zwart en fraai gekleede officieren scheppen een avondluchtje en . . . te midden van al die drukte hoort men de klappende zweep van den voerman of de rinkelbel van een' omnibus. — Zoo is 't *des avonds* in de stad!

Des *morgens* is op de *dorpsstraat* alles „gedroom, wat men ziet.” Een vette os trekt dood bedaard een' wagen met mest naar den akker of de koe-heer (herder) drijft half slaperig een' troep melkbeesten naar de weide. Een vlijtige landman stapt op zijne groote klompen met groote passen naar zijn veld en trekt nu en dan aan zijn kort pijpje; hier en daar staat een boer half gekleed in zijne deur verbaasd naar de lucht te kijken.

Komt eens in de *stad!* — De melkboeren brengen vlug in blank geschuurde koperen emmers de melk bij hunne klanten rond. Zij schreeuwen soms huizen ver *„mel-tiek”* op hoogen

toon. De vischvrouwen rijden op sommige dagen met hare wagentjes en roepen: »versche bok»; de groenboer kruit vlug zijn' wagen voort en belt aan elk huis. Zelfs de man, die lompen verzamelt, laat zijn schelletje reeds klingelen en roept in half verstaanbare taal: »oud ijzer, lompen en beenen koop!» Dan 't eeuwige gerij der omnibussen, het getrappel der paarden, het klingelen der halsbellen en het geklets der zweepen, het roffelen der trom of het vroolijke trompetgeschal van een' troep uitrukkende soldaten — wat een leven, wat eene beweging op den *vroegen morgen!*

c. Ambachten en Bedrijven.

De Werkplaats van den Smid. — Die van den Timmerman. — Die van den Verver. — Die van den Loodgieter.

Over den Metselaar; — den Behanger; — den Schipper; — den Houthakker; — den Verver; — den Boekdrukker; — den Zeepzieder; — den Looier.

Algemeene Punten. Hoe ziet de werkplaats er uit? — Verschillende gereedschappen en hun gebruik. — Grondstoffen. — Werkzaamheden. — Wat bereidt of maakt men? — Bijzonderheden.

Voorbeeld.

Het Timmeren.

Punten. Teekening. — Het berekenen. — Hout. — Gereedschap en de dienst er van. — Verschillende werkzaamheden. — Wat er wordt getimmerd?

BEWERKING.

Nu ga ik iets vertellen van het werk en het gereedschap des timmermans. Een bekwaam timmerman moet meer kunnen dan hameren en zagen, dan boren en schaven. Hij moet vooral goed kunnen *teekenen* en vlug kunnen *rekenen*. Als hij een huis wil bouwen, maakt hij er eerst de teekening van. Deze wijst de lengte, breedte en hoogte aan van het geheele huis en van de onderdeelen. De timmerman heeft veel moeten rekenen voor alle deelen de vereischte afmeting hebben. De planken, balken en latten, die hij moet verwerken, krijgt hij van den houthandelaar; voor de verschillende voorwerpen kiest hij eiken-, beuken-, vuren-, grenen- of wilgen- en populierenhout.

Schaven en hameren vind ik zeer plezierig. Hoe prettig is het, als de krullen in 't rond vliegen, of als de spijkers op de maat in 't hout worden gedreven. Door het schaven worden de ruwe planken en balken glad. Eerst worden met de *blokschaaf* de grootste oneffenheden verwijderd, en dan komt de *rijschaaf* te pas. De *schaafbank* met de *bankschroef* is onmisbaar, als er lange planken geschaafd moeten worden. De *boor* doet goede diensten. Ik ken aan de boor: den knop of de druif, den omslag en het boorijzer. Er zijn fijne en grove boorijzers. — Ook weet ik, waarom de timmerman eerst een gaatje boort, vóór hij den spijker in het hout drijft.

In den timmerwinkel zie ik nog *zagen*, *beitels*, *hamers*, *bijlen* en *dissels*. Eene handzaag heeft een handvat en een blad met vele tanden; de spanzaag dient, om er balken mee door te zagen; met de houtzaag zaagt men boomen tot planken. De beitel is aan den onderkant zeer scherp: als er een groot, vierkant gat gemaakt moet worden, doet de beitel met den *houten*

hamer goede diensten. Ook de bijl en de dissel kunnen bij het timmeren niet gemist worden.

Den geheelen dag is er drukte en beweging in den winkel.

Men maakt er *kasten, tafels, lessenaars, kozijnen* voor ramen, *gebinten* voor daken, *trappen, deuren* en vele andere dingen.

Als een nieuw huis is afgewerkt, of als het huis onder dak is gebracht, wordt het met eene groene mei versierd, en de vlag wordt er opgestoken. — Dan viert de geheele timmerwinkel feest.

d. Planten.

De Eik. — De Den. — De Wijnstok. — De Klimop. — De Rozestruik. — Het Graan. — Het Gras. — De Kool. — De Knol. — De Aardappel. — De Appel. — De Perzik. — De Bloemen.

De Eik.

Punten. Soort van boom. — Rechte stam; knoestige takken; ingesneden (gelobde) bladeren; verspreide wortels. — *Vrucht:* niet eetbaar; uit twee deelen. — Best timmerhout; bladeren geven mest, de bast geeft run; de wortels en het kleine hout branden goed. — *Bijzonderheden:* galnoten; de bladeren blijven 's winters hangen; de kurkeik in Spanje. — De eik buigt niet maar breekt. Hooge ouderdom, enz. enz.

De Den.

Punten. 1. Soort van boom; kegelvormige gedaante. — 2. *Deelen:* de stam is kaarsrecht; de takken zijn regelmatig ge-

plaatst en schieten laag aan den grond uit; de bladen zijn naalden. — 3. Naald- en loofhout. — 4. Dennenbosschen; — gladheid. — 5. *Vrucht*: Pijnappels met de zaadjes. — 6. Ceders en Cipressen. — 7. *Nut*: Timmer- en brandhout; harst, pik en teer. — *Bijzonderheden*: groen in den winter; zeer taai hout; masten voor schepen. — Hij groeit in het hooge Noorden en hoog op de bergen *).

c. Dieren.

De Koe. — Het Schaap. — Het Paard. — De Olifant. — De Kameel. — De Walvisch. — De Arend. — De Ooievaar. — De Zwaan. — De Papegaai. — De Baars. — De Haring. — De Slang. — De Krokodil. — De Kikvorsch. — De Meikever. — De Zijderups. — De Bijen. — De Kapellen.

De Walvisch.

Punten. Leeft in zee; is geen visch. — Rond, cirkelvormig lichaam. — Liggende, platte staart. — Longen. — Levende jongen. — Beenderen. — Lang 20 tot 30 M. — De kop $\frac{1}{3}$ daarvan. — Zoo zwaar als 40 of 50 olifanten. — Klein oog. — Spuiten of spelen in troepen. — Thans erg Noordelijk. — Blijft 10 à 15 minuten onder water. — Zwemt vlug. — Walvischvaart. — Sterke schepen. —

---

*) *Gaarne gaven wij voor de andere planten ook de punten op. — Wij moeten ons echter beperken en het den onderwijzer overlaten.*

In Maart zeilt men uit. — 50 man en 7 booten. — Harpoen. — In Augustus terug. — Spek, traan, balein. — Het aantal is verminderd.

De Gems.

Punten. Tweehoevig dier. — Gedaante eener geit. — Bruine kleur. — Gezellig dier. — Schildwacht. — Vlugge springers. — De Alpen. — De Afgronden. — Kruiden. — Twee jongen. — Het springen leeren. — Tochten over sneeuwvelden. — Vijanden: lammergier en de jager. — Gevaarlijke jacht. — Vel, vleesch en horens = f 20. — Bijzonderheden der jacht.

De Haring.

Punten. Zeevisch. — Gedaante. — Kieuwen. — Vinnen. — Schubben. — Staart. — Vangst met netten. — Haringbuis. — Pekelharing. — Panharing. — Bokking. — De kaker, de zouter, de kuiper. — Kusten van de Noordelijke landen. — Eieren, kuit. — De goudmijn van ons land. — De dichter Spandaw noemt den haring »Zeebanket». — Nieuwe haring: »Triomf! de vreugde stijgt ten top.»

f. Allerlei.

Geld. — De Courant. — Het Vuur. — De Molen. — De Koffie. — Suiker. — De Jacht. — De Vischvangst. — IJzer. — Regen. — Sneeuw. — De Jaargetijden. — De Rivieren. — De Zee. — De Lucifers. — Het Nut der Vogels.

De Suiker.

Punten. Vroeger in Europa onbekend. — Honig. — Suikerriet in Oost- en West-Indië. — Suikerplantage. — Persen met vele rollen. — Het sap laat men verdampen. — Ruwe suiker is bruin. — Het Raffineeren. — Suikerbrood. — Klontjes met draadjes er in. — Beetwortels. — Vervalsching met meel en krijt.

De Lucifers.

Punten. Hoe zien zij er uit? — Vroeger zwavelstokken. — 't Verschil. — Zeer goedkoop. — De houtjes maakt men in massa, per machine. — Zij hebben dantweemaal de lengte. — In menigte tegelijk gezwaveld. — Phosphorus. — Hij is geelachtig wit, getrokken uit beenderen; bij ontbrandt licht. — Voorzichtigheid. — De stokjes in tweeën. — Lucifer. — Wat lucifer beteekent.

3. Geschiedkundige Feiten en Personen.

1. Aankomst der Batavieren. — 100 J. v. C.

Punten. Waar woonden zij? — Waarom vertrokken? — Hoe kwamen zij hier? — Wanneer? — Hoe zag ons land er uit? — Betuwe. — Zeer onbeschaafd. — Hutten op terpen. — Huisraad. — Kleeding. — Edelen, vrijen en slaven. — Volksvergadering. — Vorsten. — Bezigheden. — Oorlog en wapenen. — Walhalla. — Heilige bosschen. — Voedsel. — Deugden. — Ondeugden.

2. Opstand der Batavieren. — 70 J. n. C.

Punten. De Romeinen. — Verbond van vriendschap. — Voor- en nadeelen er van. — Verdrukking. — Ontevredenheid. — Julius Paulus. — Claudius Civilis. — Twisten in Rome. — Gastmaal. — Aanspraak van Civilis. — Bondgenooten. — Voordeelen behaald. — Vrede in Rome. — Cerealis. — Vrede hersteld. — Waar?

3. Arnoud van Gelder. — 1465.

Punten. Arnoud van 1423–1465 Hertog. — Oorlogen, verwarring in 't bestuur. — Ongenoegen der bevolking, der Hertogin en van Adolf, zijn zoon. — Deze wil regeeren. — Geveinsde verzoening. — Feest te Grave. — Arnoud opgelicht uit zijn bed. — Adolf voert hem over 't ijs naar Lobith en Buren. — Adolf wordt Hertog. — Karel de Stoute ontslaat Arnoud. — Deze verpandt zijn Hertogdom aan Karel. — Adolf sneuvelt te Doornik.

4. Karel de Stoute te Nancy. — 1477.

Punten. Zoon van Philips I, in 1433 geboren. — Krijgshaftig voorkomen. — Open karakter. — Heerschzucht. — Prachtlievend: open tafel; mildheid, matigheid. — Jacht en schaakspel. — Lust tot lezen. — Groote plannen: het koninkrijk Bourgondië; de Turken uit Europa. — Keizer Frederik in 1473 te Trier, om hem te kronen. — Vertrekt 's nachts in stilte. — Karel wil Lotharingen en Zwitserland veroveren. — Zijn nederlaag bij Murthen. — Slag bij Nancy in Lotharingen. — Karel sneuvelt. — Zijn lijk herkend aan den ring.

5. Inneming van Breda. — 1590.

Punten Breda was een erfgoed der Oranjes. — Alva had het verbeurd verklaard. — Prins Maurits zal het terugwinnen. — Adriaan van Bergen, de turfschipper. — Looze zoldering. — 70 soldaten onder Heraugière. — Winter, ijs, lek: het hoesten. — Mathijs Held. — Onachtzame visitatie. — Het pompen, het lossen. — Gevatheid van den Schipper. — Overrompeling. — Maurits. — Belooningen.

6. Overwintering op Nova-Zembla. — 1596.

Punten. Men zocht een' weg om het Noorden heen, naar China. — Vergeefsche tochten. — De Staten loven *f* 25,000 uit. — Twee schepen: Heemskerk en Rijk. — Storm. — Het eerste schip stevent naar het Noorden; het tweede overwintert in Rusland. — Het eerste op N. Zembla. — IJs en Sneeuw. — Geen planten, behalve mos. — Nijpende kou. — De hut. — Drijf hout. — De zon blijft weg. — Het Noorderlicht. — Barendsz, de stuurman, aller vriend en raadsman, sterft. — Gebrek, enz. — Terugtocht in open booten. — Zij vinden Rijk terug. — Vreugde in het Vaderland.

7. Slag bij Nieuwpoort. — 1600.

Punten. Philips in 1598 overleden — Isabella en Albert. — Voortzetting van den oorlog. — Maurits zal Duinkerken bemachtigen, een roofnest. — 12000 man in 800 vaartuigen landen te Nieuwpoort. — Albert trekt uit het Noorden tegen de Staatschen op. — Dezen de weg afgesneden. — Gevaarlijke toestand. — Beleid

van Maurits, de schepen van land; zon en wind hem gunstig; geschut op planken: overwinnen of sterven." — De strijd is lang onbeslist. — De Spanjaarden vechten als leeuwen. — De reservetroepen van Maurits beslissen. — Gevangenen. — 105 vaandels. — Dankzegging van Maurits.

9. Tocht naar Chattam. — 1667.

Punten. Johan de Witt, een uitstekend man, maakt veel werk van het zeewezen. — Najver der Engelschen. — 2de Engelsche oorlog. — Admiraal de Ruijter. — 4-daagsche en 2-daagsche zeeslag. — De Eng. verbranden 130 koopvaardijsschepen en plunderen Terschelling. — Tocht naar Chattam. — Admiraal van Gent op de Theems. — Het kasteel Sheerness genomen. — De Eng. laten schepen zinken en spannen kettingen. — Kapitein van Brakel zeilt deze stuk. — Oorlogschepen veroverd: de Royal Charles. — De branders. — De Ruijter helpt de zege voltooien. — Schrik te Londen. — Vreugde in Holland. — Vrede te Breda in 1667.

10. Leidens ramp. — 1807.

Punten. Het koninkrijk Holland. — Vernedering der Hollanders, verlies van alle koloniën. — Stilstand van den handel. — Zware belastingen. — Het vervoer van 70 vaten buskruit. — Niemand denkt er aan: allen doen hun gewoon werk; de kinderen zitten in de avondschool enz. Daar is de vreeselijke slag. — Geheele wijken zijn ingestort. — Honderden er onder bedolven; drie scholen vol kinderen storten in; kracht van de lucht

op menschen en dieren. -- Brand. — Koning Lode-
 wijk ter hulp; hij moedigt aan door rijke belooning. —
 Mildheid van de Hollanders. — De ruïne, eene opene
 plaats in Leiden.

Opgaven.

- Karel de Groote. — tot 814.
 Jacoba van Beieren. — tot 1436.
 Keizer Karel V. tot — 1558.
 De onoverwinnelijke vloot. — 1588.
 Hugo de Groot. — 1621.
 Belegering van 's-Hertogenbosch. — 1629.
 Zeeslag bij Duins. — 1639.
 Het rampjaar. — 1672.
 Prinses Wilhelmina. — 1787.
 Willem V verlaat ons land. — 1795.
 Slag bij Waterloo. — 1815.
-

